મંગલ અક્ષરદેહ

પૂજ્ય શ્રી કાનજીસ્વામીનાં પાવન હસ્તાક્ષર

ભાગ-૩

ૐ

શ્રી સર્વજ્ઞાય નમઃ

મંગલ અક્ષરદેહ

પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી કાનજીસ્વામીએ
સ્વહસ્તાક્ષરમાં લખેલા
શ્રી સમયસાર, શ્રી પ્રવચનસાર,
શ્રી નિયમસાર આદિ પરમાગમોમાંથી
ચૂંટેલા અવતરણો.

મંગલ-સ્તુતિ

ભરતના સમર્થ આચાર્ય...

કુંદકુંદ તેરી કૃપાસે, ગ્રંથાધિરાજ મિલા હૈ;
મુનિવર તેરી કૃપાસે, સમયસાર મુજે મિલા હૈ ....

પામર નહીં પ્રભુ મૈં હૂં, યહ બાત સુનાઈ;
સમશ્રેણીમેં બિરાજુ, યહ ભાવના જગાઈ;
હે એલાચાર્ય ! મુજ પર, તેરા પરમ ઉપકાર હૈ ....કુંદકુંદ....(૧)

અરહંતોકો મૈં જાનું, ધ્રુવ અચલકો મૈં ધ્યાવું;
સબ સિદ્ધોંકો નમન કર, અનુપમ ગતિકો પાઉં;
હે પદ્મનંદી ગુરુવર ! તુને કિયા કમાલ હૈ ....કુંદકુંદ....(૨)

'દંસણ મૂલો ધમ્મો', દર્શન સહજકો પાઉં;
'વત્થુ સહાવો ધમ્મો', નિજ જ્ઞાનસૂર્યકો પ્રગટાઉં;
'ચારિત્તં ખલુ ધમ્મો', સમ્યક્ચરિત્રકો ધારું;
હે વક્રગ્રીવાચાર્ય ! તુમ્હેં કોટી કોટી પ્રણામ હૈ ....કુંદકુંદ....(૩)

સાક્ષાત્ શ્રી સીમંધરકી, ધ્વનિ હૈ જિનને પાઈ;
લિપિબદ્ધ જો કી વાણી, જનજનકે મન સમાઈ;
હે ગૃદ્ધપિચ્છ ઋષિવર ! તુમ્હે વંદના સત્ વાર હૈ ....કુંદકુંદ....(૪)

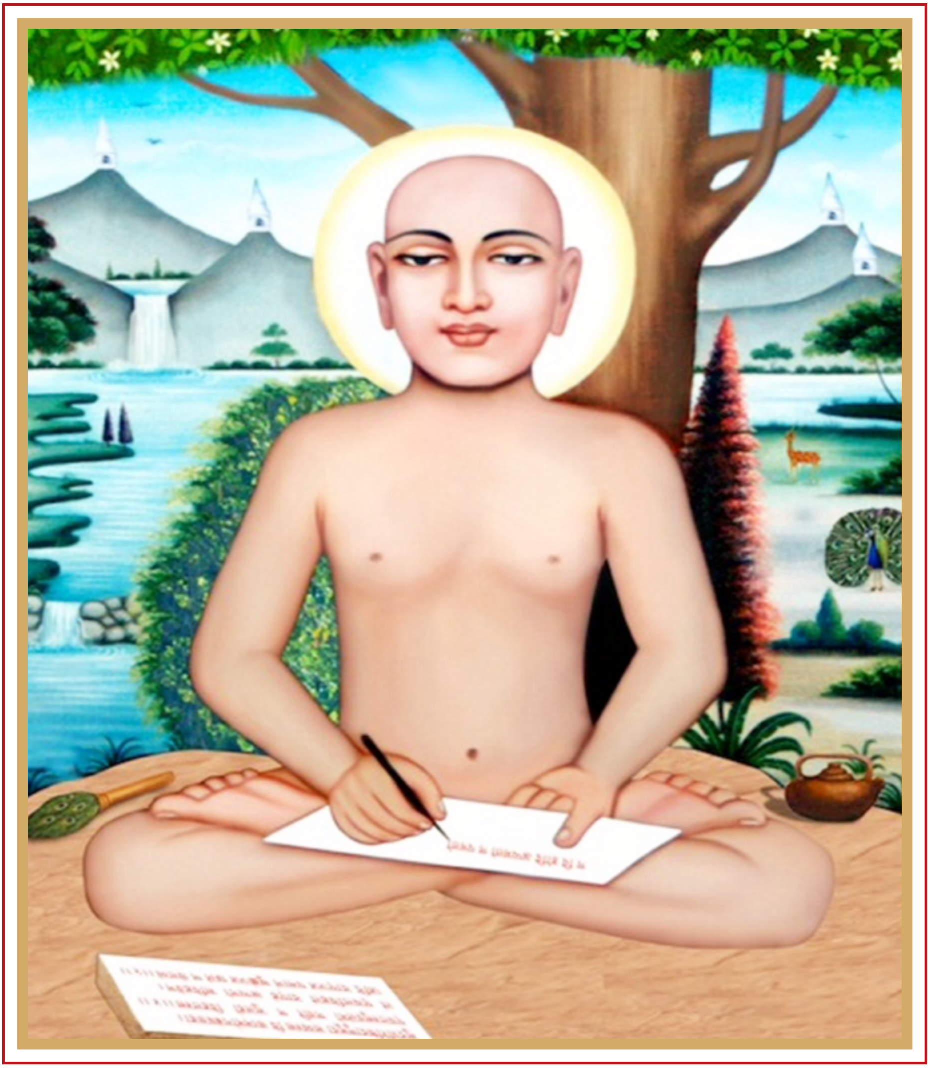

ભરતના ભવ્ય જીવોને સમયપ્રાભૃત પ્રદાન કરનાર
કળિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ

કુંદકુંદાચાર્યદેવ કેવા?
જિન નહીં, પણ જિન સરીખા...
સાક્ષાત્ વીતરાગ નહીં, પણ વીતરાગ સરીખા...
-પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી

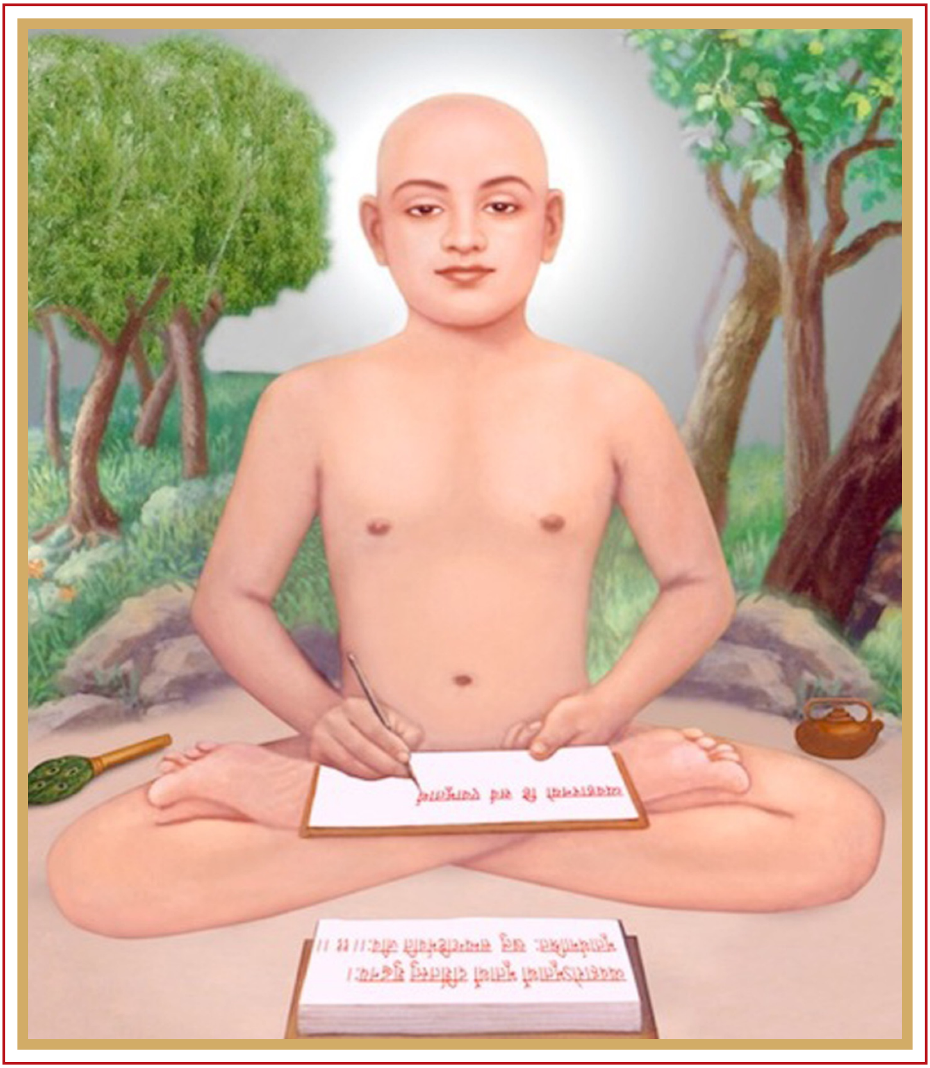

આત્માર્થી ભક્તોને આત્મખ્યાતિ વડે અમૃત પાનાર
શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ

આહાહા ! અમૃતચંદ્રાચાર્યે કરેલી આ સમયસાર આદિ શાસ્ત્રોની ટીકા ભરતક્ષેત્રમાં (બીજે) ક્યાંય નથી—કે જેમાં કેવળીઓનાં પેટ (—રહસ્ય) ખોલીને મૂક્યા છે.

-પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી

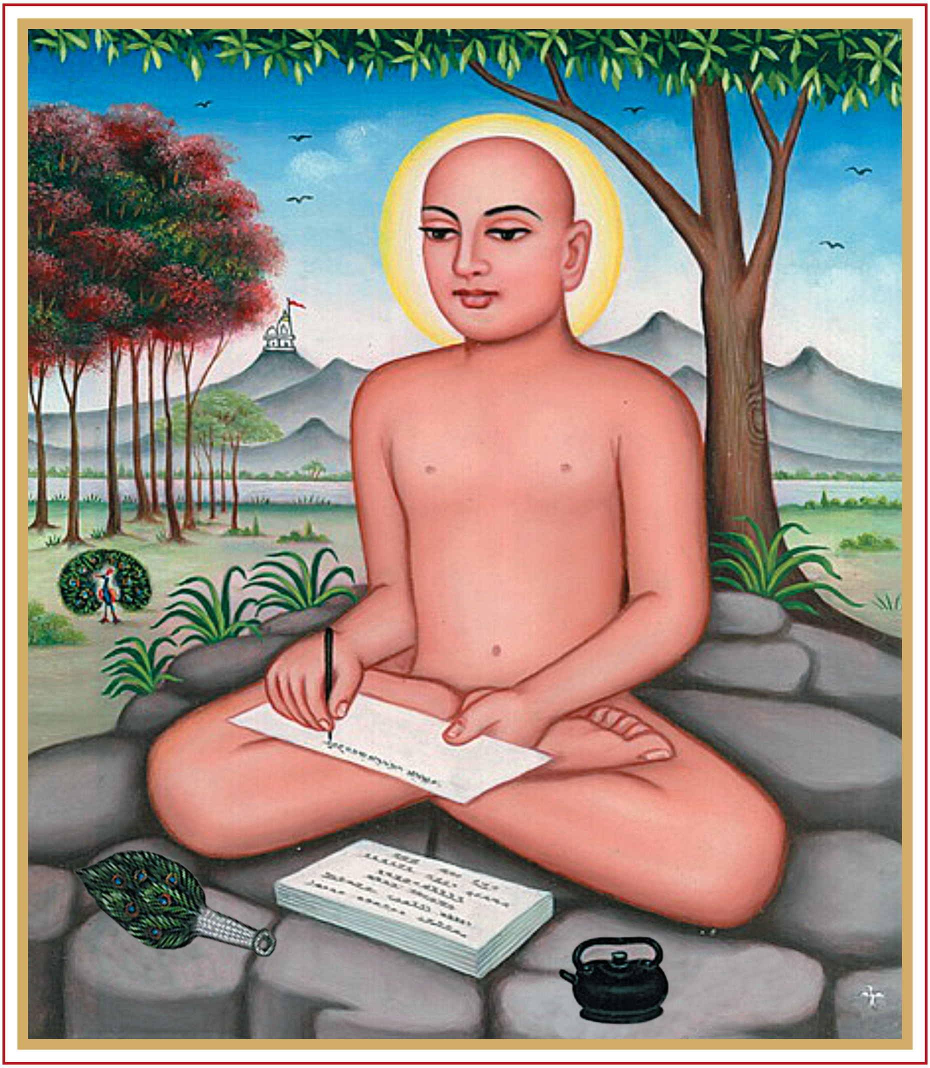

કારણપરમાત્માના આશ્રય વડે કાર્યનિયમ પ્રગટાવી કાર્યપરમાત્મા
થવાનો માર્ગ દેખાડનાર શ્રી પદ્મપ્રભમલધારી મુનિરાજ

શ્રી પદ્મપ્રભમલધારીદેવ, પ્રચુર અતીન્દ્રિય આનંદમાં રહેનારા, છઠ્ઠા-સાતમા
ગુણસ્થાને ઝૂલનારા એવા મહા મુનિવર દિગંબર સંત... આહાહા...!
પરમ પારિણામિક ભાવ—કારણપરમાત્મા કહીને તો ગજબ કરે છે.
આ (નિયમસાર) શાસ્ત્ર બહુ ઊંચી ચીજ છે; સમયસાર કરતાં પણ આમાં
કેટલાક ઊંચા ભાવો ભર્યા છે.

-પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી

ॐ

શ્રી વીતરાગાય નમઃ
શ્રી સદ્ગુરૂદેવાય નમઃ

અમારી ભાવના

વર્તમાન કાળમાં ભરતક્ષેત્રે વીરશાસનને જીવંત રાખનાર, શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ રચિત સમયસાર આદિ પરમાગમ તેમ જ અનેક શાસ્ત્રોના રહસ્યોનું ઉદ્ઘાટન કરીને ૪૫-૪૫ વર્ષ સુધી અવિરતપણે ધર્મામૃત વરસાવનાર, કરૂણાસાગર, **''ભગવાન આત્મા''** નો સિંહનાદ ગજાવનાર, અધ્યાત્મયુગપુરૂષ પૂજ્યવર શ્રી કહાન ગુરૂદેવશ્રીએ શાસ્ત્રોનું ઊંડું અધ્યયન અને મંથન કરીને સ્વયંના ચિંતન-મનન માટે પાવન હસ્તાક્ષરમાં લખેલાં અવતરણો એટલે **મંગલ અક્ષરદેહ**.

''મંગલ અક્ષરદેહ'' અને **''મંગલ અક્ષરદેહ ભાગ - ૨''** એ બે પુસ્તિકા પૂર્વે પ્રકાશિત થયેલી છે. **''મંગલ અક્ષરદેહ''** માં શ્રી મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક, શ્રી નાટક સમયસાર, શ્રી અનુભવપ્રકાશ અને શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર એ જ્ઞાની-ધર્માત્માનાં ગ્રંથોમાંથી પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રીએ ચૂંટેલા અવતરણોનો સંગ્રહ છે અને **''મંગલ અક્ષરદેહ ભાગ - ૨''**માં સ્વાધ્યાય અને તત્ત્વનું ઘોલન જ જેમનું જીવન હતું એવાં આનંદમૂર્તિ પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રીનાં હૃદયમાં રહેલી દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરૂ પ્રત્યેની ભક્તિભાવના વ્યક્ત કરે તેમ જ અંતરંગમાં વીતરાગતાનું પોષણ કરે તેવા સ્તવન તથા પદોનો સંગ્રહ છે.

આ શૃંખલામાં **''મંગલ અક્ષરદેહ ભાગ - ૩''** એટલે કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ, અન્ય આચાર્યો તથા ભાવલિંગી મુનિવરોએ રચેલા શાસ્ત્રો અને તેની ટીકાઓના દિવ્યજ્ઞાનમૂર્તિ **કહાન ગુરૂદેવશ્રીએ સ્વહસ્તાક્ષર**માં લખેલાં આત્મલક્ષી મંગલ અવતરણોનો સંગ્રહ. આ પુસ્તિકામાં શ્રી સમયસાર, શ્રી પ્રવચનસાર, શ્રી પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ, શ્રી નિયમસાર, શ્રી અષ્ટપાહુડ, શ્રી પરમાત્મપ્રકાશ, શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર, શ્રી બૃહદ્-દ્રવ્યસંગ્રહ તથા શ્રી ગોમ્મટસાર એ શાસ્ત્રોમાંથી

શ્રુતસાગર સમાન કહાન ગુરૂદેવશ્રીએ વીણેલાં નિજ સ્વરૂપની સાધનાને બળ આપે તેવા સ્વભાવલક્ષી અને પુરૂષાર્થપ્રેરક અવતરણો છે.

શ્રી સીમંધરપ્રભુના જ્યેષ્ઠનંદન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ શ્રી સમયસારની અલૌકિક ટીકા રચનાર શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ, ભાવલિંગી તપોધન શ્રી પદ્મપ્રભમલધારીદેવ તથા અન્ય દિગંબર આચાર્યો અને મુનિરાજ પ્રત્યેની ભાવભીની ભક્તિ, અહોભાવ, અંતરની ઊર્મિઓ વહાલાં કહાન ગુરૂદેવશ્રીની અધ્યાત્મરસથી રસબસતી વાણીમાં આપણે સહુએ સાંભળી છે અને હૃદયને સ્પર્શી પણ છે. હવે, તે ઉપરાંત આ પુસ્તિકાનું સંકલન કરતાં તે શબ્દોનું તેમ જ તે અહોભાવનું ભાવભાસન થયું કે જાણે કેવળીના કેડાયત એવા આચાર્યો તથા મુનિવરોનાં પ્રચુર સ્વસંવેદનમાં કલમ ઝબોળીને લખાયેલી તીર્થંકર પરમાત્માની દિવ્યધ્વનિ સમાન જિનવાણીનું પાન કરીને સ્વરૂપસાધક ગુરુવર કહાન તૃપ્ત થયાં અને તે અમૃતનું રસપાન કરુણાનિધાન, પરમ ઉપકારી ગુરૂદેવશ્રીએ તેઓશ્રીનાં ધ્વનિદેહ એટલે કે **''મંગલ વાણી''** દ્વારા આપણને પણ કરાવ્યું છે.

હવે, **અખંડ ધારાએ અથાગ પુરૂષાર્થ કરીને આપણે સહુ ભક્તજનો મંગલમય સુપ્રભાતસ્વરૂપ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરીએ તેવી પવિત્ર ભાવના** અમે ભાવીએ છીએ.

જેમ બકરાના ટોળામાં રહેલા સિંહના બચ્ચાને પોતાના સાચા સ્વરૂપની ઓળખાણ થતાં સિંહગર્જના કરે છે તેવી જ રીતે **''તું સિદ્ધની જાતનો છો, વર્તમાનમાં દ્રવ્યદ્રષ્ટિએ તું સિદ્ધ જ છો''** એમ કહીને આપણી પામરતા છોડાવનાર નીડર, પુરૂષાર્થમૂર્તિ સંત શ્રી કહાન ગુરૂદેવશ્રીનાં ચરણકમળમાં અમારા કોટી-કોટી વંદન. **સકલ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષપ્રતિભાસમય શુદ્ધાત્માનું સ્વરૂપ પ્રકાશનાર શ્રી કહાન ગુરૂદેવશ્રીનો જય હો.... વિજય હો.**

- નિરંતર આપશ્રીની અમીદ્રષ્ટિ ઝંખતાં આપના બાળકો.

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિષય	પાનાં નંબર

શ્રી સમયસાર

૧	પૂર્વરંગ	૧
૨	જીવ-અજીવ અધિકાર	૩
૩	કર્તાકર્મ અધિકાર	૪
૪	પુણ્ય-પાપ અધિકાર	૪
૫	સંવર અધિકાર	૫
૬	નિર્જરા અધિકાર	૫
૭	બંધ અધિકાર	૭
૮	મોક્ષ અધિકાર	૧૧
૯	સર્વવિશુદ્ધજ્ઞાન અધિકાર	૧૨
૧૦	પરિશિષ્ટ (સ્યાદ્વાદ અધિકાર)	૧૯

શ્રી પ્રવચનસાર

૧	જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકાર	૨૨
૨	જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકાર	૨૪
૩	ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા	૨૪

અનુક્રમણિકા

શ્રી પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ

૧	ષડ્દ્રવ્ય-પંચાસ્તિકાયવર્ણન	૨૯
૨	નવપદાર્થપૂર્વક મોક્ષમાર્ગપ્રપંચવર્ણન	૩૦

શ્રી નિયમસાર

૧	અજીવ અધિકાર	૩૧
૨	નિશ્ચય-પરમાવશ્યક અધિકાર	૩૧

શ્રી અષ્ટપાહુડ

૧	સૂત્રપાહુડ	૩૨
૨	ભાવપાહુડ	૩૨

શ્રી પરમાત્મપ્રકાશ

૧	પ્રથમ મહાધિકાર	૩૫
૨	દ્વિતીય મહાધિકાર	૪૩

અનુક્રમણિકા

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર

૧	પ્રથમ અધ્યાય	૫૮
૨	અધ્યાય બીજો	૬૧
૩	અધ્યાય પાંચમો	૬૩
૪	અધ્યાય છઠ્ઠો	૬૬
૫	અધ્યાય સાતમો	૬૬
૬	અધ્યાય આઠમો	૬૮
૭	અધ્યાય નવમો	૬૯
૮	અધ્યાય દસમો	૭૧

શ્રી બૃહદ્-દ્રવ્યસંગ્રહ

૧	ષડ્દ્રવ્ય-પંચાસ્તિકાય અધિકાર	૭૨
૨	સપ્તતત્ત્વ-નવપદાર્થ અધિકાર	૭૩
૩	મોક્ષમાર્ગ અધિકાર	૭૫

શ્રી ગોમ્મટસાર

૧	જીવકાંડ	૮૧

બૃહદ્-દ્રવ્યસંગ્રહ પરમાત્મપ્રકાશ

પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ તત્ત્વાર્થસૂત્ર અષ્ટપાહુડ

પ્રવચનસાર સમયસાર નિયમસાર

સમયસાર નાટક મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર અનુભવપ્રકાશ

''સમય''નો સાર સમજાવી સ્વસમયરૂપે પરિણમન
કરવાની પ્રેરણા આપનાર સ્વરૂપસાધક
શ્રી કહાનગુરુદેવ

ગુરુ અક્ષરદેહ મિલા, માનો સાક્ષાત્ પધારે હો;
ગુરુવાણીકા ચિંતન હો, સદા ઉસકા હી મનન હો;
ભેદજ્ઞાન જ્યોતિ પ્રગટો (૨), તુમ્હીં તારનેવાલે.

પૂર્વરંગ

પેલા સાટીમાં બે નય [વ્યવહાર અને નિશ્ચય]....

જઈ જિણમયં પવજ્જહ તા મા વવહારણિચ્છએ મુયહ।
એક્કેણ વિણા છિજ્જઈ તિત્થં અણ્ણેણ ઉણ તચ્ચં॥

[આચાર્ય કહે છે કે હે ભવ્ય જીવો ! જો તમે જિનમતને પ્રવર્તાવવા ચાહતા હો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચય – એ બન્ને નયોને ન છોડો; કારણ કે વ્યવહારનય વિના તો તીર્થ – વ્યવહારમાર્ગનો નાશ થઈ જશે અને નિશ્ચયનય વિના તત્ત્વ(વસ્તુ)નો નાશ થઈ જશે.]

(ગાથા ૧૨ની ટીકામાં આધારની ગાથા)

ઈહાં એતા ઔર જાનનાં જો નય હૈં તે શ્રુતપ્રમાણકે અંશ હૈં, યાતૈં યહ શુદ્ધનય હૈ સોઉ શ્રુતપ્રમાણકા હી અંશ હૈ અર શ્રુતપ્રમાણ હૈ સો પરોક્ષપ્રમાણ હૈ, વસ્તુકું સર્વજ્ઞકે આગમકે વચનતૈં જાણ્યોં હૈ॥

(કળશ ૬, ભાવાર્થ)

સંકલ્પ, વિકલ્પ....

[દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ, નોકર્મ આદિ પુદ્‌ગલદ્રવ્યોમાં પોતાની કલ્પના કરવી તેને સંકલ્પ કહે છે અને જ્ઞેયોના ભેદથી જ્ઞાનમાં ભેદ માલૂમ થવો તેને વિકલ્પ કહે છે.]

(કળશ ૧૦)

જો પસ્સદિ અપ્પાણં અબદ્ધપુટ્ઠં અણણ્ણમવિસેસં ।
અપદેસસંતમજ્ઝં પસ્સદિ જિણસાસણં સવ્વં ॥

[જે પુરુષ આત્માને અબદ્ધસ્પૃષ્ટ, અનન્ય, અવિશેષ (તથા ઉપલક્ષણથી નિયત અને અસંયુક્ત) દેખે છે તે સર્વ જિનશાસનને દેખે છે,– કે જે જિનશાસન બાહ્ય દ્રવ્યશ્રુત તેમ જ અભ્યંતર જ્ઞાનરૂપ ભાવશ્રુતવાળું છે.]

॥ ગા. ૧૫ ॥

અખંડની વ્યાખ્યા ....

[જ્ઞેયોના આકારરૂપે ખંડિત થતું નથી.]

(કળશ ૧૪)

જીવ-અજીવ અધિકાર

ઈસ પ્રકાર છ મહિના અભ્યાસ કર.

છ માસમાં આત્મપ્રાપ્તિ.

(ગા.૪૪, પછીનો કળશ ૩૪)

છ માસ સંબંધી.

[વિપરીતપણું જે રીતે છૂટે એ રીતે છોડીને]

(સમયસાર કળશ ટીકા, કળશ ૩૪)

વ્યવહારનયનું સ્થાન....

[વ્યવહારનય વ્યવહારી જીવોને પરમાર્થનો કહેનાર છે તેથી, અપરમાર્થભૂત હોવા છતાં પણ, ધર્મતીર્થની પ્રવૃત્તિ કરવા માટે (વ્યવહારનય) દર્શાવવો ન્યાયસંગત જ છે.]

(ગા.૪૬.)

આત્મા આત્મભાવમાં વસે છે.

કર્તાકર્મ અધિકાર

અધ્રુવ, અનિત્ય..

[આસ્રવો વાઈના વેગની જેમ વધતા-ઘટતા હોવાથી અધ્રુવ છે.... આસ્રવો શીતદાહજ્વરના આવેશની જેમ અનુક્રમે ઉત્પન્ન થતા હોવાથી અનિત્ય છે.]

(ગા. ૭૪)

ઉપયોગનો અર્થ ટીકામાં.

ચૈતન્ય-અનુવિધાયિપરિણામ ઉપયોગો ભણ્યતે....

[ચૈતન્ય અનુવિધાયી પરિણામને ઉપયોગ કહે છે.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૯૦)

પુણ્ય-પાપ અધિકાર

જીવાદિસદ્દહણં સમ્મત્તં....

[જીવાદિ પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન સમ્યક્ત્વ છે.]

(ગા. ૧૫૫)

પુરુષાર્થથી અપરાધી....

[પોતાના પુરુષાર્થના અપરાધથી....]

(ગા. ૧૬૦)

સંવર અધિકાર

ટીકા: ભાવકર્મ બે પ્રકારે....

પુગ્ગલપિંડો દવ્વં કોહાદી ભાવદવ્વં તુ - [इति] જીવભાવગતં [भण्यते]।

પુગ્ગલપિંડો દવ્વં તસ્સત્તી ભાવકમ્મં તુ - [इति] પુદ્ગલદ્રવ્યગતમ્।

[પુદ્ગલપિંડરૂપ દ્રવ્યકર્મના (નિમિત્તે) ક્રોધાદિ ભાવકર્મ તે જીવના ભાવ છે. પુદ્ગલપિંડરૂપ દ્રવ્યકર્મની (ફળ દેવારૂપ શક્તિ) તે તેનું ભાવકર્મ છે (અને) તે પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૧૯૦-૧૯૨)

નિર્જરા અધિકાર

૮ આચાર સમકીતના.

[નિ:શંકિત, નિ:કાંક્ષિત, નિર્વિચિકિત્સા, અમૂઢદ્રષ્ટિ, ઉપગૂહન, સ્થિતિકરણ, વાત્સલ્ય, પ્રભાવના]

(ગા. ૨૨૯ થી ૨૩૬)

.... નિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણભાવનાબલેન ....

[નિશ્ચય રત્નત્રય લક્ષણ ભાવનાના બળથી...]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૩૨)

…. નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગે નિશ્ચલં સ્થાપયતિ ।

[નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગમાં નિશ્ચલ સ્થાપના કરે છે.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૩૪)

…. મોક્ષમાર્ગે સ્થિત્વા = સ્વકીયસમ્યક્દર્શન….

[મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિત = પોતાના સમ્યક્દર્શન….]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૩૫)

…. નિશ્ચયરત્નત્રયસાધકે વ્યવહારરત્નત્રયે[ઽ]પિ….

[નિશ્ચય રત્નત્રયના સાધક, વ્યવહાર રત્નત્રયમાં પણ….]

…. મુખ્યવૃત્ત્યા નિશ્ચયરત્નત્રયે સતિ….

[મુખ્ય વૃત્તિથી નિશ્ચય રત્નત્રય હોવાથી….]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૩૬ પછીની ટીકા)

સઘળું પરવશ તે દુઃખ લક્ષણ.

બંધ અધિકાર

.... નિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણં યદ્ ભેદવિજ્ઞાનં....

[નિશ્ચય રત્નત્રય લક્ષણ જે ભેદવિજ્ઞાન....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ઉપોદ્ઘાત, ગાથા ૨૩૭-૨૪૧)

....વીતરાગસમ્યક્ત્વાવિનાભૂતં ભેદજ્ઞાનં....

[વીતરાગ સમ્યક્ત્વ સાથે અવિનાભાવી ભેદજ્ઞાન....]

....શુદ્ધાત્મતત્ત્વસમ્યક્શ્રદ્ધાનજ્ઞાનાનુચરણ....

[શુદ્ધાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુચરણ....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૩૭-૨૪૧)

.... વીતરાગસમ્યગ્દૃષ્ટે – બંધ – અભાવ ....

[વીતરાગ સમ્યક્દ્રષ્ટિને બંધનો અભાવ....]

.... નિર્મલાત્મતત્ત્વસમ્યક્શ્રદ્ધાન ....

[નિર્મળ આત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૪૨-૨૪૬)

…. વીતરાગસમ્યગ્દૃષ્ટિ ….

[વીતરાગ સમ્યક્દ્રષ્ટિ….]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૪૨-૨૪૬)

…. અભેદરત્નત્રયલક્ષણે ભેદજ્ઞાને ….

[અભેદ રત્નત્રય લક્ષણ ભેદજ્ઞાનમાં….]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૫૩)

….નિર્વિકલ્પ સમાધેઃ અભાવે….

[નિર્વિકલ્પ સમાધિનો અભાવ હોવાથી….]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૫૪ થી ૨૫૬)

શુદ્ધાત્મતત્ત્વસમ્યક્શ્રદ્ધાનજ્ઞાનાનુચરણરૂપનિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણે મોક્ષમાર્ગે સ્થિતાઃ ….

[શુદ્ધાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુચરણરૂપ નિશ્ચય રત્નત્રય લક્ષણ મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિત….]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૬૭)

....સ્વશુદ્ધાત્મતત્ત્વમશ્રદ્ધાનઃ તથૈવ અજાનન્

અભાવયંશ્ચ....

[સ્વશુદ્ધાત્મતત્ત્વનું અશ્રદ્ધાન, તે પ્રકારે અજાણપણું (અને) અનુભવહીન હોવાથી....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અતિરિક્ત ગાથા ૨૩)

....નિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણં ભેદવિજ્ઞાનં....

[નિશ્ચય રત્નત્રય લક્ષણ ભેદવિજ્ઞાન....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૭૦)

અધ્યવસાયાદિ ૮ બોલ

બુદ્ધિ, વ્યવસાય, અધ્યવસાય, મતિ, વિજ્ઞાન, ચિત્ત, ભાવ, પરિણામ.... એ બધા એકાર્થ છે.

(ગા. ૨૭૧)

ત્યાં જ ટીકામાં સંકલ્પ-વિકલ્પનો અર્થ છે.

[દેહ, પુત્રાદિ બાહ્ય વિષય "આ મારા છે" - એવો સંકલ્પ કરે છે. અંતરંગમાં હર્ષ-વિષાદરુપ વિકલ્પ કરે છે.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અતિરિક્ત ગાથા ૨૪)

....પરમ–અભેદરત્નત્રયાત્મકનિર્વિકલ્પસમાધિરૂપેણ

નિશ્ચયનયેન વિકલ્પાત્મકવ્યવહારનયો હિ બાધ્યત....

[પરમ અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ નિશ્ચયનયથી વિકલ્પસ્વરૂપ વ્યવહારનયનો નિષેધ જ કરવામાં આવે છે....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૭૨)

મોક્ષને ન માનતો અભવી.

(ગા. ૨૭૪)

[શુદ્ધાત્માશ્રિતત્વેન] નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગો જ્ઞાતવ્યઃ।

[શુદ્ધાત્માના આશ્રયથી નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ જાણવો જોઈએ.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૭૬-૨૭૭)

નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક.... આદિ.... ભાવના....

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ.... આદિની.... ભાવના....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૮૩-૨૮૫)

નિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણભેદજ્ઞાને સતિ આહારવિષયે....

[નિશ્ચય રત્નત્રય લક્ષણ ભેદજ્ઞાન હોવાથી આહારના વિષયમાં....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અતિરિક્ત ગાથા ૨૬)

મોક્ષ અધિકાર

....નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકભેદજ્ઞાનછુરિકયા....

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ ભેદજ્ઞાનરૂપી છીણીથી....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૨૯૫)

છ કારકનો અર્થમાં ન્યાય.

(ગા.૨૯૭)

કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ

(ગા.૨૯૯)

અભેદરત્નત્રયલક્ષણેન ભેદજ્ઞાનેનેતિ ।

[અભેદ રત્નત્રય લક્ષણ ભેદજ્ઞાનથી....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૦૦)

સર્વવિશુદ્ધજ્ઞાન અધિકાર

....અભેદરત્નત્રયાત્મકભેદજ્ઞાનસ્ય - અભાવાત્ -

અજ્ઞાની - જીવઃ....

[અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ ભેદજ્ઞાનના અભાવને કારણે અજ્ઞાની જીવ....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૧૬)

....શુદ્ધ-ઉપયોગ.... ભાવનારૂપત્વાત્। ૩ ભાવ....
શુદ્ધપારિણામિકભાવો ધ્યેયરૂપો ભવતિ ધ્યાનરૂપો ન ભવતિ।
કસ્માત્? ધ્યાનસ્ય વિનશ્વરત્વાત્।

[શુદ્ધ ઉપયોગ.... ભાવનારૂપ હોવાથી.... ૩ ભાવ (ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક, ક્ષાયિક).... શુદ્ધપારિણામિકભાવ ધ્યેયરૂપ છે, ધ્યાનરૂપ નથી. શા માટે? કારણ કે ધ્યાન વિનશ્વર છે.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૨૦)

[શુદ્ધાત્મભાવનારૂપ] નિશ્ચયપ્રતિક્રમણ....

[શુદ્ધાત્મભાવનારૂપ નિશ્ચય પ્રતિક્રમણ]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૨૦ પછી, સમયસાર ચૂલિકા)

નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકમોક્ષમાર્ગાચ્ચ્યુતં ભવતિ....

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગથી ચ્યુત થાય છે....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૨૧-૩૨૩)

વિતરાગસમ્યક્ત્વસંજ્ઞા યા તુ નિશ્ચયદૃષ્ટીસ્તદ્રહિતાનાં....
....ટીકામાં "હુંડા-અવસર્પીણી" [શબ્દ] છે.

[વીતરાગ સમ્યક્ત્વ નામક જે નિશ્ચયદ્રષ્ટિ છે તેનાથી રહિત....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૨૪-૩૨૭)

....નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકકારણસમયસારઃ ....

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ કારણસમયસાર....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૪૯-૩૫૫)

ચેતનાગુણ, ઉપયોગ જ્ઞાનરૂપ પર્યાય.

ણિંદિદ સંથુદ વયણાણિ પોગ્ગલા પરિણમંતિ બહુયાણિ,
તાણિ સુણિઊણ રૂસદિ તૂસદિ ય પુણો અહં ભણિદો.
(અહં = મને) ॥૩૭૩॥

[બહુ પ્રકારનાં નિંદાનાં અને સ્તુતિનાં વચનોરૂપે પુદ્‌ગલો પરિણમે છે; તેમને સાંભળીને અજ્ઞાની જીવ 'મને કહ્યું' એમ માનીને રોષ તથા તોષ કરે છે (અર્થાત્ ગુસ્સે થાય છે તથા ખુશી થાય છે).]

ભેદરત્નત્રયાત્મકવ્યવહારમોક્ષમાર્ગ.... સમયસાર....

[ભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ.... સમયસાર...]

.... વ્યવહારમોક્ષમાર્ગ નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ....

[વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ તથા નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ....]

[....વ્યવહાર] કારણસમયસારનિશ્ચયકારણસમયસારરહિતસ્ય....

[વ્યવહાર કારણસમયસાર તથા નિશ્ચય કારણસમયસાર રહિત....]

વ્યવહારનિશ્ચયકારણસમયસારાભ્યાં રહિતઃ ....

[વ્યવહાર-નિશ્ચય કારણસમયસાર રહિત....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૭૩-૩૮૨)

વ્યવહારનિશ્ચયકારણસમયસારાભ્યાં બાહ્યાભ્યંતર

[-રત્નત્રયલક્ષણાભ્યાં]....

[વ્યવહાર-નિશ્ચય કારણસમયસારરૂપ બાહ્ય-અભ્યંતર રત્નત્રય લક્ષણ....]

....વ્યવહારનિશ્ચયકારણસમયસારં જાનન્....

[વ્યવહાર-નિશ્ચય કારણસમયસારને જાણતો થકો....]

નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગભૂતં નિશ્ચયકારણસમયસાર-વ્યવહારકારણસમયસાર[દ્વયમ્]અજાનન્....

[નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગરૂપ નિશ્ચય કારણસમયસાર તથા વ્યવહાર કારણસમયસાર બન્નેને ન જાણતો થકો....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૭૩-૩૮૨)

....અભેદરત્નત્રયાત્મકે....

[....અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ....]

કાર્યસમયસારસ્યોત્પાદકે કારણસમયસારે સ્થિત્વા....

[કાર્યસમયસારના ઉત્પાદક કારણસમયસારમાં સ્થિર થઈને....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૮૩-૩૮૬)

....અભેદરત્નત્રયલક્ષણે [પરમ સામાયિકે સ્થિત્વા....]

[અભેદ રત્નત્રય લક્ષણ પરમ સામાયિકમાં સ્થિર થઈને....]

[નિત્યાનન્દૈકસ્વભાવશુદ્ધાત્મસમ્યક્શ્રદ્ધાનજ્ઞાનાનુષ્ઠાનરૂપ-]

અભેદરત્નત્રયાત્મકે ....

[નિત્યાનંદ એક સ્વભાવી શુદ્ધાત્માનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુષ્ઠાનરૂપ અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ....]

નિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણે [શુદ્ધાત્મસ્વરૂપે સ્થિત્વા....]

[નિશ્ચય રત્નત્રય લક્ષણ શુદ્ધાત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર થઈને....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૮૩-૩૮૬)

.... અભેદરત્નત્રયાત્મક [નિર્વિકલ્પસમાધિસંજાત....]

[અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિથી ઉત્પન્ન....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૩૮૭-૩૮૯)

....અભેદરત્નત્રયલક્ષણે મોક્ષપથે....

[અભેદ રત્નત્રય લક્ષણ મોક્ષમાર્ગમાં....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૪૧૧)

....નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક ....

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ....]

.... અભેદરત્નત્રયસ્વરૂપે મોક્ષપથે ।

[અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગમાં....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૪૧૨)

.... અભેદરત્નત્રયાત્મક [નિર્વિકલ્પસમાધિસંજાત....]

[અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિથી ઉત્પન્ન....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૪૧૩)

.... નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક [નિર્વિકલ્પસમાધિરૂપં....]

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ....]

નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મક[નિર્વિકલ્પસમાધિરૂપભાવના કુરુત ।] ....

[નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ ભાવના કરો....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૪૧૪)

વિતરાગસમ્યક[ત્વ]ચારીત્રસહિતત્વેન....

[વીતરાગ સમ્યક્ત્વ ચારિત્ર સહિત હોવાના કારણે....]

વિતરાગસમ્યક[દર્શનજ્ઞાન]ચારીત્રત્રયેણ પરિણમતિ....

[વીતરાગ સમ્યક્દર્શન - જ્ઞાન -ચારિત્ર.... આ ત્રણરૂપે પરિણમે છે.]

વિતરાગસમ્યક્ત્વચારીત્રાવિનાભૂતં....

[વીતરાગ સમ્યક્ત્વ ચારિત્રનો અવિનાભાવી....]

ભાવશ્રુતજ્ઞાનં મોક્ષકારણં ભવતિ....

[ભાવશ્રુતજ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૪૧૪)

* ગુણ અને પર્યાયનો સમુદાય તે દ્રવ્ય.
* પ્રદેશનું અવગાહન તે ક્ષેત્ર.
* ઉત્પાદ-વ્યયની વર્તના... પર્યાયની પ્રવૃત્તી તે કાળ.
* દ્રવ્યના પોતપોતાના ગુણ તે ભાવ.

પરિશિષ્ટ [સ્યાદ્વાદ અધિકાર]

[આચાર્યદેવ] (અનેકાંતને હજુ વિશેષ ચર્ચે છે)....
જ્ઞાનમાત્રમાં અચલિતપણે સ્થાપેલા દ્રષ્ટી વડે,
ક્રમરૂપ અને અક્રમરૂપ પ્રવર્તતો, તદ્-અવિનાભૂત
અનંતધર્મસમૂહ જે કાંઈ જેવડો લક્ષિત થાય
છે, તે સઘળોય ખરેખર એક આત્મા છે.

(પરિશિષ્ટ, ૪૭ શક્તિનો ઉપોદ્ઘાત)

જ્ઞાનમાત્ર એક ભાવની અંતઃપાતિની અનેક[-અનંત]
શક્તિઓ ઊછળે છે.

શક્તિઓ [વિષે]

૧ એક[દરેક] શક્તિ અનંતમાં વ્યાપક છે.
૨ એક[દરેક] શક્તિ અનંતને નીમીત્ત છે.
૩ એક[દરેક] શક્તિ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયમાં વ્યાપે છે.
૪ એક[દરેક] શક્તિમાં ધ્રુવ, ક્ષણીક ઉપાદાન છે.
૫ એકેક શક્તિમાં વ્યવહારનો અભાવ છે.

૬ તે જ અનેકાંત છે.

૭ પારિણામીકભાવે શક્તિ છે.

૮ કારકો નીરપેક્ષ છે.

૯ તે કર્તા આદી છ [કારકો] અભિન્ન છે.

૧૦ એકેક શક્તિ બીજી શક્તિ સાથે અનંત....

૧૧ એક[દરેક] ગુણમેં સબ ગુણકા રૂપ સંભવે હૈ.

૧૨ એકેક ગુણમાં છ કારક હોય છે.

૧૩ શક્તિનું અસ્તિપણાથી કથન.

૧૪ એક એક શક્તિ અસંખ્ય પ્રદેશ વ્યાપ્ય.

૧૫ એક સમયમાં અનંત શક્તિ [સહવર્તી] અને તેની
પર્યાય ક્રમવર્તિ.

૧૬ શક્તિનું લક્ષણ ભિદ.

૧૭ [શુદ્ધ] પર્યાય: ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક.

૧૮ ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ.... તે શક્તિ ન હોય તો શું થાય.

....ભેદાભેદરત્નત્રયાત્મકં નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગં....

[ભેદ-અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ....]

.... [નિજનિરંજનશુદ્ધાત્મસમ્યક્શ્રદ્ધાનજ્ઞાનાનુષ્ઠાનરૂપ-]

નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકં....

[નિજ નિરંજન શુદ્ધાત્માના સમ્યક્શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-અનુષ્ઠાનરૂપ નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, સ્યાદ્‌વાદ અધિકાર)

મંગલ

"મંગ" કહિએ સુખ, તિસકૌ ["લ"=] લાતિ કહિએ [=આપે]

અથવા

"મં" કહિએ પાપ તાહિ ["ગાલ"] ગાલયતિ કહિયે [=] ગાલે

તિસકા નામ મંગલ હૈ.

જ્ઞાન અધિકાર (જ્ઞાનતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકાર)

વ્યવહારપંચાચારસહકારિકારણ-ઉત્પન્ન નિશ્ચયપંચાચાર....
[વ્યવહાર પંચાચારરૂપ સહકારી કારણથી ઉત્પન્ન નિશ્ચય પંચાચાર....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગા. ૨)

સ્વયંભૂમાં છ કારક....

(ગા. ૧૬)

મોહસેનાકો જીતનેકો કમર બાંધા હૈ.

(ગા. ૭૯)

જો જાણદિ અરહંતં....
[જે જાણતો અર્હંત....] (ગા. ૮૦)

સાવધાન હોકે જાગૃત હી રહના ચાહિયે.

(ગા. ૮૧)

સવ્વે વિ ય અરહંતા, તેણ વિધાણેણ ખવિદકમ્મંસા ।
કિચ્ચા તધોવદેસં ણિવ્વાદા તે ણમો તેસિં ॥
તથા તેનો ભાવાર્થ....

[બધાય અર્હંતભગવંતો તે જ વિધિથી કર્માંશોનો (–જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મભેદોનો) ક્ષય કરીને તથા (અન્યને પણ) એ જ પ્રકારે ઉપદેશ કરીને મોક્ષ પામ્યા છે. તેમને નમસ્કાર હો.]

(ગા. ૮૨)

સત્તાસંબદ્ધેદે સવિસેસે....

[સત્તાસંયુક્ત સવિશેષ પદાર્થોને...]

(ગા. ૯૧)

જ્ઞાની પુરુષને જે સુખ વર્તે છે તે નિજસ્વભાવમાં સ્થિતિનું વર્તે છે.

જ્ઞેય અધિકાર (જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકાર)

સવ્વકાલં....

(અધિકાર ગા. ૪, સળંગ ગાથા ૯૬)

ટીકા: જીનપ્રતીમા સંબંધી.

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અધિકાર ગા. ૮૨,
સળંગ ગાથા ૧૭૪)

ચારીત્ર અધિકાર. (ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા)

દેશ, કાળ.... અપેક્ષી....

(અધિકાર ગા. ૩૧, સળંગ ગાથા ૨૩૧ ઉપરથી)

.... આગમચેઠ્ઠા તદો જેઠ્ઠા ॥

[તેથી આગમમાં વ્યાપાર મુખ્ય છે.]

(અધિકાર ગા. ૩૨, સળંગ ગાથા ૨૩૨)

આગમહીણો સમણો....

[આગમહીન શ્રમણ....]

(અધિકાર ગા. ૩૩ , સળંગ ગાથા ૨૩૩)

આગમચક્ખુ સાહૂ....

[સાધુ આગમચક્ષુ છે....]

(અધિકાર ગા. ૩૪, સળંગ ગાથા ૨૩૪)

આગમપુવ્વા દિટ્ઠી ....

[આગમપૂર્વક દ્રષ્ટિ....]

(અધિકાર ગા. ૩૬ , સળંગ ગાથા ૨૩૬)

જં અણ્ણાણી કમ્મં ખવેદિ....

[જે કર્મ અજ્ઞાની ખપાવે છે....]

[શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની] ટીકામાં ચાર પ્રકાર:

૧ આગમજ્ઞાન ૨ સાધ્યજ્ઞાન [સ્વસંવેદનજ્ઞાન]

૩ ભેદરત્નત્રય ૪ અભેદરત્નત્રય

(અધિકાર ગા. ૩૮, સળંગ ગાથા ૨૩૮)

.... સવ્વાગમધરો વિ ॥

[....સર્વઆગમધર હોય તોપણ....]

(અધિકાર ગા. ૩૯, સળંગ ગાથા ૨૩૯)

ટીકામાં: સમિતિ તથા ગુપ્તીનો નિશ્ચય અર્થ:

[નિશ્ચયથી સ્વસ્વરૂપમાં સમ્યક્ રીતે ગત (અર્થાત્) પરિણત તે (સમિતિ) છે.
નિશ્ચયથી સ્વસ્વરૂપમાં ગુપ્ત (અર્થાત્) પરિણત તે (ગુપ્તિ) છે.]

વિષય તથા કષાયનું જીતવું, તેમાં વ્યવહાર તથા નિશ્ચય.

[વિષયનું જીતવું:
- વ્યવહારથી વ્યાખ્યા: પાંચ ઇન્દ્રિય સંબંધી વિષયોનો ત્યાગ.
- નિશ્ચયથી વ્યાખ્યા: અતીન્દ્રિય સુખના સ્વાદમાં લીન થવું.

કષાયનું જીતવું:
- વ્યવહારથી વ્યાખ્યા: ક્રોધાદિ કષાયોને જીતવા.
- નિશ્ચયથી વ્યાખ્યા: અકષાયી આત્મભાવનામાં લીન થવું.]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અધિકાર ગા.૪૦,
સળંગ ગાથા ૨૪૦)

શ્રાવકાણામપિ સામાયિકાદિકાલે શુદ્ધભાવના દૃશ્યતે....

[શ્રાવકોને પણ સામાયિક આદિના કાળે શુદ્ધભાવના જોવામાં આવે છે....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અધિકાર ગાથા ૪૮, સળંગ ગાથા ૨૪૮)

....નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગપરિણતજૈનાનામ્ ।

[નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગરૂપે પરિણત જૈન....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અધિકાર ગાથા ૫૧, સળંગ ગાથા ૨૫૧)

....નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગસ્થમ્ ।

[....નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિત....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અધિકાર ગાથા ૬૫, સળંગ ગાથા ૨૬૫)

ગુણાધિક.... ગુણાધરો .... અનંતસંસારી.

[અધિક ગુણવાળા શ્રમણ પાસે ગુણહીન શ્રમણ (વિનય ઈચ્છે છે તો) અનંતસંસારી છે.]

(અધિકાર ગા. ૬૬, સળંગ ગાથા ૨૬૬)

ગુણાદો = બાહ્યઅભ્યંતરરત્નત્રય....

[ગુણવાળા = બાહ્ય-અભ્યંતરરત્નત્રય....]

નિશ્ચયવ્યવહારરત્નત્રયગુણાધિક....

[નિશ્ચય-વ્યવહાર રત્નત્રયરૂપ ગુણમાં અધિક....]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, અધિકાર ગાથા ૭૦, સળંગ ગાથા ૨૭૦)

અનુપ્રેક્ષા ચિંતવનમેં જ્ઞાન વિકલ્પકી મુખ્યતા હૈ,

ઔર

ધર્મધ્યાનમેં મનકી સ્થિરતાકી મુખ્યતા હૈ।

ષડ્દ્રવ્ય-પંચાસ્તિકાયવર્ણન

આત્મા તે શું છે તેના લક્ષણો.

ચૈતન્ય અનુવિધાઈ પરિણામ ઉવઓગ [-ઉપયોગ: |]

(ગાથા ૪૦)

મદિણાણં.... પુણ તિવિહં.... ઉવલબ્ધી ભાવણં ચ ઉવઓગો....

[મતિજ્ઞાન ત્રણ પ્રકારનું છે: ઉપલબ્ધિ, ભાવના અને ઉપયોગ...]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૪૨)

જીવક્રિયાને પુદ્ગલ કારણ....

પુદ્ગલક્રિયાને કાળ કારણ....

(ગા. ૯૮)

સ્વભાવના નિર્ણયમાં બહારના પ્રમાણોની જરૂર નહિં.

નવપદાર્થપૂર્વક મોક્ષમાર્ગપ્રપંચવર્ણન

શુદ્ધ - અશુદ્ધ રત્નત્રયાભ્યાં....

[શુદ્ધ-અશુદ્ધ રત્નત્રય દ્વારા...]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૧૭૨)

ભેદાભેદરત્નત્રયભાવનારતાનાં....

[ભેદાભેદ રત્નત્રયરૂપ ભાવનામાં રત...]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૧૭૮)

નિશ્ચય-વ્યવહાર [નયાભ્યાં] સાધ્ય-સાધક રૂપેણ પરસ્પર....

નિશ્ચય-વ્યવહાર [પરસ્પર] સાધ્ય-સાધક ભાવેન....

[નિશ્ચય-વ્યવહારનયો દ્વારા સાધ્ય-સાધકરૂપથી પરસ્પર...
નિશ્ચય-વ્યવહાર પરસ્પર સાધ્ય-સાધક ભાવથી...]

(શ્રી જયસેનાચાર્યદેવની ટીકા, ગાથા ૧૮૦)

અજીવ અધિકાર

પુદ્‌ગલના છ ભેદ.

૧	બાદરબાદર	લાકડું તથા પથ્થર. [વગેરે ઘન પદાર્થ]
૨	બાદર	દૂધ, ઘી, તેલ. [વગેરે પ્રવાહી પદાર્થ]
૩	બાદરસૂક્ષ્મ	તડકો તથા ચંદ્રમાનો પ્રકાશાદી.
૪	સૂક્ષ્મબાદર	સ્પર્શ, રસ, ગંધ, શબ્દાદીક
૫	સૂક્ષ્મ	કર્મ વર્ગણાદીક
૬	સૂક્ષ્મસૂક્ષ્મ	[કર્મોને અયોગ્ય] પરમાણુવાળા [સ્કંધો]

(ગાથા ૨૦, ગાથા ૨૧ થી ૨૪)

નિશ્ચય-પરમાવશ્યક અધિકાર

જદિ સક્કદિ કાદું જે પડિકમણાદિં કરેજ્જ ઝાણમયં ।
સત્તિવિહીણો જા જઈ સદ્દહણં ચેવ કાદવ્વં ॥

[જો કરી શકાય તો અહો ! ધ્યાનમય પ્રતિક્રમણાદિ કર; જો તું શક્તિવિહીન હોય તો ત્યાં સુધી શ્રદ્ધાન જ કર્તવ્ય છે.]

(ગા. ૧૫૪)

સુત્ર પાહુડ

વસ્ત્ર સહિતને સુત્રના પદ-અર્થથી ભ્રષ્ટ, કુંદકુંદઆચાર્યે કહ્યાં.

(ગા.૭)

ભાવપાહુડ		
શીલ (ના ભેદ) ૧૮,૦૦૦		
પરદ્રવ્યનો સંસર્ગ		
મન, વચન, કાયા	૩	૩ = ૩
કૃત, કારીત, અનુમોદન	૩	૩ x ૩ = ૯
સંજ્ઞા (ભય, આહાર, મૈથુન, પરિગ્રહ)	૪	૯ x ૪ = ૩૬
ઇંદ્રિય (સ્પર્શ, રસ, ઘ્રાણ, ચક્ષુ, કર્ણ)	૫	૩૬ x ૫ = ૧૮૦
પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, પ્રત્યેક, સાધારણ(એકેન્દ્રિય), દ્વી, ત્રી, ચતુ, પંચેંદ્રિય તેની હિંસા ન કરવી.... વિભાવરૂપ પરિણામ (ન કરવા.)	૧૦	૧૮૦ x ૧૦ = ૧,૮૦૦
દશલક્ષણ ધર્મ [ઉત્તમ ક્ષમા, ઉત્તમ માર્દવ, ઉત્તમ આર્જવ, ઉત્તમ સત્ય, ઉત્તમ શૌચ, ઉત્તમ સંયમ, ઉત્તમ તપ, ઉત્તમ ત્યાગ, ઉત્તમ આકિંચન્ય, ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય]	૧૦	૧૮૦૦ x ૧૦ = ૧૮,૦૦૦

(ગા. ૧૨૦)

ભાવપાહુડ		
શીલ (ના ભેદ) ૧૮,૦૦૦		
સ્ત્રીનો સંસર્ગ (જડ)		
કાષ્ઠ, પાષાણ, ચિત્રામણ	૩	૩ = ૩
મન, કાય	૨	૩ x ૨ = ૬
કૃત, કારીત, અનુમોદન	૩	૬ x ૩ = ૧૮
પાંચ ઇંદ્રિય	૫	૧૮ x ૫ = ૯૦
દ્રવ્ય, ભાવ	૨	૯૦ x ૨ = ૧૮૦
કષાય (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ)	૪	૧૮૦ x ૪ = ૭૨૦*
સ્ત્રીનો સંસર્ગ (ચેતન)		
દેવી, મનુષ્યિણી, તીર્યંચિણી	૩	૩ = ૩
મન, વચન, કાયા	૩	૩ x ૩ = ૯
કૃત, કારીત, અનુમોદન	૩	૯ x ૩ = ૨૭
પાંચ ઇંદ્રિય	૫	૨૭ x ૫ = ૧૩૫
દ્રવ્ય, ભાવ	૨	૧૩૫ x ૨ = ૨૭૦
સંજ્ઞા (ભય, આહાર, મૈથુન, પરિગ્રહ)	૪	૨૭૦ x ૪ = ૧,૦૮૦
કષાય (ક્રોધાદિ-૪ X અનંતાનુબંધી-૪)	૧૬	૧૦૮૦x૧૬ = ૧૭,૨૮૦
સ્ત્રીના સંસર્ગ (જડના)*	+	૭૨૦*
		૧૮,૦૦૦

(ગા. ૧૨૦)

ભાવપાહુડ					
શીલ(ના) ૮૪ લાખ ઉત્તરગુણ					
બાહ્ય શરીરની અપેક્ષા ભેદ... તેના અભાવરૂપ ગુણ					
૧	હિંસા	૮	માયા	૧૫	વમન(દુષ્ટત્વ)
૨	અનૃત (અસત્ય)	૯	લોભ	૧૬	કાય(દુષ્ટત્વ)
૩	સ્તેય (ચોરી)	૧૦	ભય	૧૭	મિથ્યાત્વ
૪	મૈથુન	૧૧	જુગુપ્સા	૧૮	પ્રમાદ
૫	પરિગ્રહ	૧૨	અરતિ	૧૯	પૈશુન્ય (ચાડી)
૬	ક્રોધ	૧૩	શોક	૨૦	અજ્ઞાન
૭	માન	૧૪	મનોદુષ્ટ(ત્વ)	૨૧	ઇંદ્રિયનો અનુગ્રહ

અતિક્રમાદી (અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર)	૪	૨૧ X ૪ = ૮૪
પૃથ્વી આદિ તેને માંહો માંહે ગુણો (એકેન્દ્રિયના ૬, વિકલત્રયના ૩, પંચેન્દ્રિય ૧)	૧૦૦	૮૪ X (૧૦X૧૦) = ૮,૪૦૦
શીલ વિરાધના	૧૦	૮૪૦૦ X ૧૦ = ૮૪,૦૦૦
આલોચના આદિ દોષ	૧૦	૮૪૦૦૦ X ૧૦ = ૮,૪૦,૦૦૦
પ્રાયશ્ચિતના	૧૦	૮૪૦૦૦૦ X ૧૦ = ૮૪,૦૦,૦૦૦

(ગા. ૧૨૦)

પ્રથમ મહાધિકાર

અભેદ રત્નત્રયમય નિર્વિકલ્પ સમાધિ....

(ગાથા ૧)

આત્મા પાંચ પદ: અરિહંત, સિદ્ધ....

(ગાથા ૧ થી ૭, પંચ પરમેષ્ઠિને નમસ્કાર)

અભેદ રત્નત્રય વહી હુઆ મોક્ષમાર્ગ....

(ગાથા ૬)

વ્યવહાર પંચાચાર પરંપરા મોક્ષકા કારણ હૈ।
નિશ્ચય પંચાચાર સાક્ષાત્ મોક્ષકા કારણ હૈ।
અભેદ રત્નત્રય હૈ, વહી નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ હૈ।

(ગાથા ૭)

અર્થમાં.... શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ, શ્રેષ્ઠ ધર્મશ્રવણ, ધર્મકા ગ્રહણ, ધારણ, શ્રદ્ધાન, સંયમ, વિષયસુખકી નિવૃત્તી, કષાયત્યાગ.... શુદ્ધાત્મભાવનારૂપ વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિકા હોના બહુત મુશ્કેલ હૈ।

(ગા. ૯)

જીનકો નિશ્ચય રત્નત્રય ઔર વ્યવહાર રત્નત્રયકી ભાવના પ્રિય હૈ ....

(ગાથા ૧૧)

સ્વસંવેદનજ્ઞાન પ્રથમ અવસ્થામેં ૪-૫ ગુણસ્થાન....

(ગાથા ૧૨)

'પરજીવ, અજીવ તે મારા છે' તે રૂપ મમત્વપરિણામ <u>સંકલ્પ.</u> 'હું સુખી-દુઃખી' તે રૂપ હર્ષ-વિષાદ પરિણામ <u>વિકલ્પ.</u>

(ગા. ૧૬ ઉપરથી)

ઇંદ્રીયોમાં રસ [રસેન્દ્રિય], કર્મમાં મોહ, વ્રતમાં બ્રહ્મચર્ય [પ્રબળ છે]; ગુપ્તિમાં મનોગુપ્તિ [પાળવી કઠણ છે.]

(ગા. ૨૨ ઉપરથી)

અભેદ રત્નત્રય જીસકા સ્વરૂપ હૈ.... [સમાધિ]

(ગાથા ૩૫)

ભેદાભેદ રત્નત્રય ભાવના રહિત.... [મૂઢ]

(ગાથા ૩૭)

ભેદાભેદ રત્નત્રયારાધનાં કૃત્વા.... વાસુદેવ થયા.

(ગાથા ૪૨)

અનુભૂતિસે તન્મય વીતરાગ સમ્યક્દર્શન....

(ગાથા ૬૦)

ભેદાભેદ રત્નત્રય ભાવના....

(ગાથા ૬૭નો ઉપોદ્‌ઘાત)

અભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાસે વિમુખ....

(ગાથા ૭૦)

કાર્યસમયસારકા સાધક જો અભેદરત્નત્રયરૂપ કારણસમયસાર હૈ....

(ગાથા ૭૪)

અભેદ રત્નત્રય ધારણ કરનેવાલે....

(ગાથા ૭૫)

નિશ્ચય સમ્યક્ત્વકે લક્ષણમેં....

(ગાથા ૭૬)

આત્મજ્ઞાનરૂપી વીતરાગ સમ્યક્ત્વસે પરાङ્‌મુખ....

(ગાથા ૭૭)

અભેદ રત્નત્રયરૂપ નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ઉપાદેય....

(ગાથા ૭૮)

શુદ્ધાત્મારૂપ ઉપદેશશ્રવણ દુર્લભ.... શુદ્ધાત્માની રુચિરૂપ પરિણામ નિશ્ચય સમ્યક્દર્શન.

શુદ્ધાત્માની રુચિરૂપ પરિણામ નિશ્ચય સમ્યક્દષ્ટિને હોય છે.

(ગા. ૮૫ ઉપરથી)

વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિરૂપ ભાવલિંગ યદ્યપિ શુદ્ધાત્મસ્વરૂપકા સાધક હૈ.... તો ભી પરમસૂક્ષ્મ શુદ્ધનિશ્ચયનયકર ભાવલિંગ ભી જીવના નહીં હૈ ।

(ગા. ૮૮)

ભેદાભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાસે રહિત.... [મિથ્યાદ્રષ્ટિ]

(ગાથા ૯૦)

અભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ પરમ સમાધિમેં તિષ્ઠતા....

(ગાથા ૯૨)

આત્મા હી નિજસ્વરૂપકી રૂચ્યારૂપ [નિશ્ચય] સમ્યક્ત્વ હૈ।

(ગાથા ૯૩)

વ્યવહાર – નિશ્ચય સમકિત.... શુદ્ધાત્મા હી નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ હૈ।

(ગાથા ૯૪)

નિશ્ચયનયકર આત્મસ્વરૂપ હી સમ્યગ્દર્શન હૈ।

(ગાથા ૯૬નો ઉપોદ્ઘાત)

નિશ્ચય રત્નત્રય સાક્ષાત્ મોક્ષકા કારણ હૈ।

(ગાથા ૯૬)

મોક્ષકે હી બાહ્ય સહકારી કારણ....

(ગાથા ૯૮)

નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ જો શુદ્ધ પરમાત્મા....

(ગાથા ૯૯)

યહી વ્યાખ્યાન બડે બડે આચાર્યોંને માના હૈ।

(ગાથા ૧૦૦)

પરલોક = ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગ ચિદાનંદ શુદ્ધસ્વભાવ આત્મા

ઉસકા લોક = અવલોકન

[પરલોક.... (પર=) ઉત્કૃષ્ટ]

(ગા. ૧૧૦)

રાગાદિક પરભાવોસ્વરૂપ પરિણમન કરતા હૈ તો વહ દીર્ઘ સંસારી હોતા હૈ ઔર જો નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ પરમાત્મતત્ત્વમેં ભાવના કરતા હૈ તો મોક્ષ હી પાતા હૈ।

(ગા. ૧૧૧)

હરિણાક્ષી ....

(ગા. ૧૨૧)

અભેદ રત્નત્રયમેં લીન....

(ગાથા ૧૨૩)

વૈભાવિક શક્તિ જીવ તથા પુદ્ગલમાં છે.
તે પોતાનો સ્વભાવિક ગુણ છે.

દ્વિતીય મહાધિકાર

ભેદાભેદરત્નત્રયાત્મકં મોક્ષમાર્ગ....

(સળંગ ગાથા ૧૨૮, અધિકાર ગાથા ૨)

પશુ પણ છુટવાથી સુખી થાય છે તો કર્મબંધનું છુટવું તે સુખ છે જ.

(સળંગ ગા. ૧૩૧, અધિકાર ગાથા ૫ ઉપરથી)

[જો] મોક્ષમેં અધિક ગુણોકા સમૂહ નહીં હોતા, તો મોક્ષકો તીન લોક અપને મસ્તક પર ક્યોં રખતા ?

(સળંગ ગા. ૧૩૨, અધિકાર ગાથા ૬નો ઉપોદ્‌ઘાત)

અભેદ રત્નત્રય.... સમાધિ.... આત્મધ્યાન....

(સળંગ ગાથા ૧૩૪, અધિકાર ગાથા ૮)

નિશ્ચય – વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ વ્યાખ્યાન....

(સળંગ ગાથા ૧૩૮, અધિકાર ગાથા ૧૨નો ઉપોદ્ઘાત)

નિશ્ચય રત્નત્રયરૂપ પરિણત હુઆ નિજ શુદ્ધાત્મા હી મોક્ષકા માર્ગ હૈ।

(સળંગ ગાથા ૧૩૯, અધિકાર ગાથા ૧૩નો ઉપોદ્ઘાત)

તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન–રૂચીરૂપ સમ્યગ્દર્શન વહ મોક્ષકા માર્ગ હૈ।

(સળંગ ગાથા ૧૩૯, અધિકાર ગાથા ૧૩)

વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ સાધક; નિશ્ચય [મોક્ષમાર્ગ] સાધ્ય....

ભૂતનૈગમનયેન પરંપરયા ભવતીતિ।

(સળંગ ગાથા ૧૪૦, અધિકાર ગાથા ૧૪ની સંસ્કૃત ટીકા)

"તત્ત્વસાર" [શાસ્ત્રમાં].... નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ બે પ્રકારે....

(સળંગ ગાથા ૧૪૦, અધિકાર ગાથા ૧૪)

નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ બે પ્રકારે: સવિકલ્પ, નિર્વિકલ્પ
તથા વ્યવહાર, નિશ્ચય બે પ્રકારે [મોક્ષમાર્ગ]

(સળંગ ગા. ૧૪૦, ગાથા ૧૪ ઉપરથી)

એવી રૂપરૂપ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ....

૨૫ દોષ = ૩ દેવ, ગુરુ, ધર્મ મૂઢતા
= ૬ કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મ [તથા] તેના સેવકોના
પ્રશંસા [છ અનાયતન દોષ]
= ૮ મદ [જાતિમદ, કુળમદ, ધનમદ, રૂપમદ,
તપમદ, બળમદ, જ્ઞાનમદ, રાજમદ]
= ૮ નિઃશંકાદિથી ઉલટા [શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા,
મૂઢતા, પરદોષ કથન, અસ્થિરકરણ, સાધર્મી
પર વાત્સલ્યભાવ ન રાખવો અને જૈનધર્મની
પ્રભાવના ન કરવી.]

સમ્યક્ત્વ ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ, કામધેનુ છે.

(સળંગ ગાથા ૧૪૧, અધિકાર ગાથા ૧૫)

શુદ્ધાત્માનુભૂતિરૂપ વીતરાગ સમ્યક્ત્વ....

(સળંગ ગાથા ૧૪૨, અધિકાર ગાથા ૧૬)

નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ તો ગૃહસ્થને [સમાન]....

(સળંગ ગાથા ૧૪૩, અધિકાર ગાથા ૧૭)

નિશ્ચય-વ્યવહાર રત્નત્રયકી ભાવનાસે....

(સળંગ ગાથા ૧૫૨, અધિકાર ગાથા ૨૬)

ભેદાભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષકે મારગમેં....

(સળંગ ગાથા ૧૫૩, અધિકાર ગાથા ૨૭)

શુદ્ધાત્મદ્રવ્યકા શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-આચરણરૂપ શુદ્ધોપયોગ....

(સળંગ ગાથા ૧૫૪, અધિકાર ગાથા ૨૮)

સ્વસંવેદન જ્ઞાન હી નિશ્ચય સમ્યક્જ્ઞાન હૈ ।

(સળંગ ગાથા ૧૫૫, અધિકાર ગાથા ૨૯)

અભેદરત્નત્રય

(સળંગ ગાથા ૧૫૭, અધિકાર ગાથા ૩૧)

આત્માકો નિશ્ચય રત્નત્રય માનતે હૈ ।

(સળંગ ગાથા ૧૫૮, અધિકાર ગાથા ૩૨ ઉપરથી)

દ્રવ્ય પરમાણુ, ભાવ પરમાણુ આત્મા છે.

(સળંગ ગા.૧૫૯, અધિકાર ગાથા ૩૩ ઉપરથી)

આત્મદર્શન, મિથ્યાત્વ આદિ સાત પ્રકૃતિ....

[એના ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષયથી થાય છે.]

(સળંગ ગાથા ૧૬૦, અધિકાર ગાથા ૩૪)

શુદ્ધાત્માનુભૂતિ સ્વરૂપ વીતરાગ સમ્યક્દર્શન....

અભવ્યને વ્યવહાર નહિં.

(સળંગ ગાથા ૧૬૧, અધિકાર ગાથા ૩૫)

સમભાવ....

(સળંગ ગાથા ૧૬૬, અધિકાર ગાથા ૪૫)

અર્થમાં: હિંસાદિ રહિત વ્રત તે એકદેશવ્રત તથા

રાગાદિ સંકલ્પ-વિકલ્પ રહિત તે સર્વવ્રત છે.

(સળંગ ગા.૧૭૯, અધિકાર ગાથા ૫૨)

શુધ્ધાત્માકી અનુભૂતિકી રૂચીસે.... ભેદાભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષકા કારણ....

(સળંગ ગાથા ૧૮૦, અધિકાર ગાથા ૫૩)

સમ્યક્દૃષ્ટી જીવ રત્નત્રયસ્વરૂપ પરિણત હુએ....

(સળંગ ગાથા ૧૮૧, અધિકાર ગાથા ૫૪)

નરકમાં સમકિત પામવાના 3 કારણ:

[૧] દેવતાનું સંબોધન [૨] જાતિ સ્મરણ

[3] દુઃખના પીડાનું અતિપણું

ભેદાભેદ રત્નત્રયસ્વરૂપ.... ધર્મ....

(સળંગ ગા.૧૮૩, અધિકાર ગાથા ૫૬)

વીતરાગ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ....

(સળંગ ગાથા ૧૮૫, અધિકાર ગાથા ૫૮)

નિશ્ચય સમ્યક્ત્વકે સન્મુખ હુએ....

(સળંગ ગાથા ૧૮૬, અધિકાર ગાથા ૫૯)

ભેદાભેદ રત્નત્રયકી આરાધનાસે રહિત....

(સળંગ ગાથા ૧૮૭, અધિકાર ગાથા ૬૦)

નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ [નું કારણ] તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન....

(સળંગ ગાથા ૧૮૯, અધિકાર ગાથા ૬૨)

મોક્ષકા કારણ એક શુદ્ધોપયોગ....

(સળંગ ગાથા ૧૯૦, અધિકાર ગાથા ૬૩)

સંયમ.... શીલ.... તપ.... દર્શનઃ સાધક અવસ્થામેં
તો શુદ્ધાત્મામેં રુચિરૂપ સમ્યક્દર્શન.... વિગેરે।

(સળંગ ગા.૧૯૪, અધિકાર ગાથા ૬૭)

રત્નત્રયધર્મ ભી શુધ્ધ ભાવોંકે બિના નહીં હોતા |

(સળંગ ગાથા ૧૯૫, અધિકાર ગાથા ૬૮)

નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષકા માર્ગ....
મોક્ષકા માર્ગ એક શુધ્ધ ભાવ હી હૈ....

(સળંગ ગાથા ૧૯૬, અધિકાર ગાથા ૬૯)

પાણીના મથનસે ભી હાથ ચિકણા નહીં હોતા |
સમ્યગ્જ્ઞાનકા લક્ષણ વીતરાગ શુધ્ધાત્માકી અનુભૂતિ હૈ |

(સળંગ ગા. ૨૦૧, અધિકાર ગાથા ૭૪)

નિશ્ચયરત્નત્રયરૂપ જો શુધ્ધ આત્મા....

(સળંગ ગાથા ૨૧૪, અધિકાર ગાથા ૮૭)

અજીર્ણ ટાળવા ઔષડનું અજીર્ણ તેમ ઉપકરણની મમતા.

(સળંગ ગાથા ૨૧૬, અધિકાર ગાથા ૮૯)

ત્રણ, ત્રણ પ્રકાર પરિગ્રહ.

[ચેતન, અચેતન અને મિશ્ર]

(સળંગ ગા. ૨૧૮, અધિકાર ગાથા ૯૧)

બીલા માટે [દેવ અને] દેવળ બાળે છે.

(સળંગ ગા. ૨૧૯, અધિકાર ગાથા ૯૨નો ઉપોદ્‌ઘાત)

.... નિશ્ચય રત્નત્રય આરાધકકા લક્ષણ....

(સળંગ ગાથા ૨૨૨, અધિકાર ગાથા ૯૫)

નિશ્ચય–વ્યવહાર રત્નત્રયકે આરાધક....

આહારકો ગ્રહણ કરતે હુએ ભી રાગ નહિં કરતે....

(સળંગ ગાથા ૨૩૯, અધિકાર ગાથા ૧૧૧*૨)

ગૃહસ્થને નિશ્ચય રત્નત્રયરૂપ શુદ્ધ-ઉપયોગ નથી.

(સળંગ ગાથા ૨૪૧, અધિકાર ગાથા ૧૧૧*૪)

ભિદાભેદ રત્નત્રયરૂપ મોક્ષમાર્ગ....

(સળંગ ગાથા ૨૪૫, અધિકાર ગાથા ૧૧૫)

ભિદાભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાકે બલસે રાજ્ય છોડા....

(સળંગ ગાથા ૨૪૮, અધિકાર ગાથા ૧૧૮)

અલ્પ દુઃખ સહન ન થાય તો ઘણા પાપ કેમ કરે છો, જેથી મહાન દુઃખ થશે.

(સળંગ ગા. ૨૫૦, અધિકાર ગાથા ૧૨૦ ઉપરથી)

મોક્ષકા માર્ગ નિશ્ચય-વ્યવહાર રત્નત્રય....

(સળંગ ગાથા ૨૫૪, અધિકાર ગાથા ૧૨૪)

નિશ્ચય-વ્યવહાર રત્નત્રયકે આરાધક યતિકી સેવા, દાન....

(સળંગ ગાથા ૨૬૨, અધિકાર ગાથા ૧૩૨)

યતિકો યહ યોગ્ય હૈ કિ નિશ્ચય રત્નત્રયમેં ઠહરકર....

(સળંગ ગાથા ૨૬૩, અધિકાર ગાથા ૧૩૩)

"ચિત્તે બદ્ધે બદ્ધો મુક્કે મુક્કો ત્તિ નત્થિ સંદેહો ।
અપ્પા વિમલ સહાવો મઈલિજ્જઈ મઇલિએ ચિત્તે"॥

[ચિત્ત બંધાતાં (ચિત્ત ધન, ધાન્યાદિ પરિગ્રહમાં આસકત થતાં) બંધાય છે અને ચિત્ત પરિગ્રહથી, આશાતૃષ્ણાથી અલગ થતાં મૂકાય છે એમાં સંદેહ નથી. આત્મા વિમળસ્વભાવી છે, પણ તે ચિત્ત મલિન થતાં મલિન થાય છે.]

(સળંગ ગા. ૨૬૫ ટીકામાં,
અધિકાર ગાથા ૧૩૫ની ટીકામાં આધારની ગાથા)

જિસકે પરિણામ.... નિશ્ચય રત્નત્રયમેં હી લીન....

(સળંગ ગાથા ૨૬૮, અધિકાર ગાથા ૧૩૭*૫)

નિશ્ચયકા નામ વીતરાગ, વ્યવહારકા નામ સરાગ....

(સળંગ ગાથા ૨૭૪, અધિકાર ગાથા ૧૪૩)

નિશ્ચય રત્નત્રયકી ભાવનાસે મોક્ષ મિલતા હૈ।
વ્યવહારસે સ્વર્ગ મિલતા હૈ।

(સળંગ ગાથા ૨૭૮, અધિકાર ગાથા ૧૪૭ ઉપરથી)

શુન્ય પદ એટલે નિર્વિકલ્પ.

(સળંગ ગા. ૨૯૦, અધિકાર ગાથા ૧૫૯ ઉપરથી)

આકાશ = (નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં સ્થંભવું તે)

(સળંગ ગા. ૨૯૫, અધિકાર ગાથા ૧૬૪ ઉપરથી)

નિશ્ચય રત્નત્રય તો સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગ, વ્યવહાર
[રત્નત્રય] પરંપરા [મોક્ષમાર્ગ] ....

(સળંગ ગાથા ૨૯૭-૨૯૮, અધિકાર ગાથા (૧૬૬-૧૬૭))

નિશ્ચય–વ્યવહાર રત્નત્રય આરાધક યતિ આદિ
ચાર સંઘ ઉનકો ચાર પ્રકારકા દાન....

(સળંગ ગાથા ૨૯૯, અધિકાર ગાથા ૧૬૮)

જો દેહમેં ન હોવે, તો કેવળજ્ઞાનકે સમય કૈસે
પ્રગટ હોવે?

(સળંગ ગાથા ૩૦૫, અધિકાર ગાથા ૧૭૪)

વીતરાગ સમ્યક્ત્વાદિરૂપ શુદ્ધ આત્માકા એકદેશ
પ્રગટપનેકો પાકર....

(સળંગ ગાથા ૩૦૬, અધિકાર ગાથા ૧૭૫)

કર્મને ટાળવાનો ન્યાય:....
દેણદાર [પૈસા આપનારને] બોલાવીને દે [અને જો] તેમાં
[પૈસા આપનાર] લેવા આવે [તો] દેવું તે લાભ છે.

(સળંગ ગા. ૩૧૪, અધિકાર ગાથા ૧૮૩ ઉપરથી)

ભેદાભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાકા વિનાશ નહીં કીયા....

(સળંગ ગાથા ૩૧૭, અધિકાર ગાથા ૧૮૬)

દુઃખક્ષય, કર્મક્ષય, જ્ઞાનલાભ, મોક્ષગમન, સમાધિમરણ, જિનગુણ સંપત્તિ હોઇ મજ્ઝમ.... (આવી) ભાવના પ્રથમ અવસ્થામાં હોય છે.

(સળંગ ગા. ૩૧૯, અધિકાર ગાથા ૧૮૮ ઉપરથી)

અરહંત, જીવનમુક્ત, ભાવમોક્ષ કે કેવળજ્ઞાની એક જ [અર્થ] છે. સિદ્ધ = વિદેહમોક્ષ

(સળંગ ગા. ૩૨૬, અધિકાર ગાથા ૧૯૫ ઉપરથી)

* રૂચી અનુયાઈ વીર્ય.
* અન્ય શરીર, અન્ય આત્મા.
* સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ હમારી.

॥ પ્રથમ અધ્યાય ॥

મોક્ષપ્રાપ્તિનો ઉપાય

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ ।

[સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણે મળીને મોક્ષનો માર્ગ છે અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિનો ઉપાય છે.]

(સૂત્ર ૧)

સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ

તત્ત્વાર્થશ્રધ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ ।

[તત્ત્વ (વસ્તુ)ના સ્વરૂપ સહિત અર્થ - જીવાદિ પદાર્થોની શ્રદ્ધા કરવી તે સમ્યગ્દર્શન છે.]

(સૂત્ર ૨)

સમ્યગ્દર્શનના ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ ભેદો

તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા ।

[તે સમ્યગ્દર્શન સ્વ ભાવથી અથવા પરના ઉપદેશ વગેરેથી ઉત્પન્ન થાય છે.]

(સૂત્ર 3)

સાત તત્ત્વો, સમ્યગ્દર્શનાદિ તથા બીજા શબ્દોના અર્થ સમજવાની રીત

નામસ્થાપનાદ્રવ્યભાવતસ્તન્ન્યાસઃ ।

[નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવથી તે સાત તત્ત્વો તથા સમ્યગ્દર્શનાદિનો લોકવ્યવહાર થાય છે.]

(સૂત્ર ૫)

સમ્યગ્દર્શનાદિ તથા તત્ત્વોને જાણવાનો ઉપાય

પ્રમાણનયૈરધિગમઃ ।

[સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રય અને જીવાદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન, પ્રમાણ અને નયોથી થાય છે.]

(સૂત્ર ૬)

પરોક્ષ પ્રમાણના ભેદ

આદ્યે પરોક્ષમ્ ।

[શરૂઆતના બે અર્થાત્ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણ છે.]

(સૂત્ર ૧૧)

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના ભેદ

પ્રત્યક્ષમન્યત્ ।

[બાકીનાં ત્રણ અર્થાત્ અવધિ, મન:પર્યય અને કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.]

(સૂત્ર ૧૨)

મતિજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ સમયે નિમિત્ત

તદિન્દ્રિયાનિન્દ્રિયનિમિત્તમ્ ।

[ઇન્દ્રિયો અને મન તે મતિજ્ઞાનમાં નિમિત્ત છે.]

(સૂત્ર ૧૪)

મતિ-શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય

મતિશ્રુતયોર્નિબંધો: દ્રવ્યેષ્વસર્વપર્યાયેષુ।

[મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય-સંબંધ સર્વ પર્યાયોથી રહિત જીવ-પુદ્‌ગલાદિ સર્વે દ્રવ્યો છે.]

(સૂત્ર ૨૬)

અવધિજ્ઞાનનો વિષય

રૂપિષ્વવધે: ।

[અવધિજ્ઞાનનો વિષય-સંબંધ રૂપી દ્રવ્યોમાં છે અર્થાત્ અવધિજ્ઞાન રૂપી પદાર્થોને જાણે છે.]

(સૂત્ર ૨૭)

મન:પર્યયજ્ઞાનનો વિષય

તદનંતભાગે મન:પર્યયસ્ય ।

[સર્વાવધિજ્ઞાનના વિષયભૂત રૂપી દ્રવ્યના અનંતમા ભાગે મન:પર્યયજ્ઞાનનો વિષય-સંબંધ છે.]

(સૂત્ર ૨૮)

કેવળજ્ઞાનનો વિષય

સર્વદ્રવ્યપર્યાયેષુ કેવલસ્ય ।

[કેવળજ્ઞાનનો વિષય-સંબંધ સર્વ દ્રવ્યો અને તેના સર્વે પર્યાયો છે અર્થાત્ કેવળજ્ઞાન એક સાથે સર્વ પદાર્થોને અને તેના સર્વ પર્યાયોને જાણે છે.]

(સૂત્ર ૨૯)

પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહ્યું, હવે શ્રુતજ્ઞાનના અંશરૂપ નયનું સ્વરૂપ કહે છે

નૈગમસંગ્રહવ્યવહારર્જુસૂત્રશબ્દ.... નયાઃ ।

[નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋજુસૂત્ર, શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત– એ સાત નયો છે.]

(સૂત્ર ૩૩)

॥ અધ્યાય ૨ ॥

જીવનું લક્ષણ

ઉપયોગો લક્ષણમ્ ।

[જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે.] (સૂત્ર ૮)

ઉપયોગના ભેદો

સ દ્વિવિધોઽષ્ટચતુર્ભેદઃ ।

[તે ઉપયોગના જ્ઞાન ઉપયોગ અને દર્શન ઉપયોગ એવા બે ભેદ છે; વળી તેઓ ક્રમથી આઠ અને ચાર ભેદ સહિત છે અર્થાત્ જ્ઞાન ઉપયોગના મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યય, કેવળ (એ પાંચ સમ્યગ્જ્ઞાન) અને કુમતિ, કુશ્રુત તથા કુઅવધિ (એ ત્રણ મિથ્યાજ્ઞાન) એમ આઠ ભેદ છે, તેમ જ દર્શન ઉપયોગના ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ તથા કેવળ એમ ચાર ભેદ છે. આ રીતે જ્ઞાનના આઠ અને દર્શનના ચાર ભેદો મળી ઉપયોગના કુલ બાર ભેદ છે.] (સૂત્ર ૯)

શ્રુતજ્ઞાન તે મનનો વિષય છે.

શ્રુતમનિન્દ્રિયસ્ય ।

[મનનો વિષય શ્રુતજ્ઞાનગોચર પદાર્થ છે અથવા મનનું પ્રયોજન શ્રુતજ્ઞાન છે.] (સૂત્ર ૨૧)

કાર્મણશરીરની વિશેષતા

નિરૂપભોગમન્ત્યમ્ ।

[અંતનું કાર્મણશરીર ઉપભોગ રહિત હોય છે.] (સૂત્ર ૪૪)

॥ અધ્યાય ૫ ॥

કાળદ્રવ્યનો ઉપકાર

વર્તનાપરિણામક્રિયાઃપરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય ।

[વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વ અને અપરત્વ એ કાળદ્રવ્યનો ઉપકાર છે.]

(સૂત્ર ૨૨)

હવે દ્રવ્યોનું સામાન્ય લક્ષણ કહે છે

સદ્દ્રવ્ય લક્ષણં ।

[દ્રવ્યનું લક્ષણ સત્ (અસ્તિત્વ) છે.]

(સૂત્ર ૨૯)

સત્‌નું લક્ષણ

ઉત્પાદવ્યયધ્રૌવ્યયુક્તં સત્ ।

[જે ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રૌવ્ય સહિત હોય તે સત્ છે.]

(સૂત્ર ૩૦)

ચાર નિક્ષેપ તે વસ્તુના સ્વપર્યાય છે.

નિત્યનું લક્ષણ

તદ્ભાવાવ્યયં નિત્યં ।

[તત્ ભાવથી જે અવ્યય છે તે નિત્ય છે.]

(સૂત્ર ૩૧)

એક વસ્તુમાં બે વિરુદ્ધ ધર્મો કેવી રીતે રહે છે તેનો ખુલાસો

અર્પિતાનર્પિતસિધ્ધેઃ ।

[પ્રધાનતા અને ગૌણતાથી પદાર્થોની સિદ્ધિ થાય છે.]

(સૂત્ર ૩૨)

પરમાણુઓમાં બંધ થવાનું કારણ

સ્નિગ્ધરૂક્ષત્વાદ્બંધઃ ।

[ચીકાશ અને લૂખાશને કારણે બે, ત્રણ વગેરે પરમાણુઓનો બંધ થાય છે.]

(સૂત્ર ૩૩)

દ્રવ્યનું અન્ય લક્ષણ

ગુણપર્યયવત્ દ્રવ્યં ।

[ગુણ-પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે.]

(સૂત્ર ૩૮)

કાળ પણ દ્રવ્ય છે

કાલશ્ચ ।

[કાળ પણ દ્રવ્ય છે.]

(સૂત્ર ૩૯)

વ્યવહારકાળનું પ્રમાણ

સોઽનંતસમયઃ ।

[તે કાળદ્રવ્ય અનંત સમયવાળું છે. કાળનો પર્યાય તે સમય છે. જો કે વર્તમાનકાળ એક સમયમાત્ર જ છે, તો પણ ભૂત-ભવિષ્યની અપેક્ષાથી તેના અનંત સમયો છે.]

(સૂત્ર ૪૦)

ગુણનું લક્ષણ

દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણા ગુણાઃ ।

[જે દ્રવ્યના આશ્રયે હોય અને પોતે બીજા ગુણોથી રહિત હોય તે ગુણ છે.]

(સૂત્ર ૪૧)

પર્યાયનું લક્ષણ

તદ્ભાવઃ પરિણામઃ ।

[દ્રવ્યનો સ્વભાવ (નિજભાવ, નિજતત્ત્વ) તે પરિણામ છે.]

(સૂત્ર ૪૨)

॥ અધ્યાય ૬ ॥

આ આસ્રવ અધિકાર છે; તેમાં પ્રથમ યોગના ભેદ અને તેનું સ્વરૂપ કહે છે

કાયવાઙ્મનઃકર્મ યોગઃ ।

[કાયા, વચન અને મનના અવલંબને (-નિમિત્તે) આત્માના પ્રદેશોનું સકંપ થવું તે યોગ છે.]

(સૂત્ર ૧)

આસ્રવનું સ્વરૂપ

સ આસ્રવઃ ।

[તે યોગની ક્રિયા આસ્રવ છે.] (સૂત્ર ૨)

॥ અધ્યાય ૭ ॥

હિંસા-પાપનું લક્ષણ

પ્રમત્તયોગાત્પ્રાણવ્યપરોપણં હિંસા ।

[કષાય-રાગ-દ્વેષ અર્થાત્ અયત્નાચારના (અસાવધાની, પ્રમાદના) સંબંધથી અથવા તો પ્રમાદી જીવના મન-વચન-કાયયોગથી જીવના ભાવપ્રાણનો, દ્રવ્યપ્રાણનો અથવા તે બંનેનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે.]

(સૂત્ર ૧૩)

અસત્યનું સ્વરૂપ

અસદભિધાનમનૃતમ્ ।

[પ્રમાદના યોગથી જીવોને દુ:ખદાયક અથવા મિથ્યારૂપ વચન બોલવાં તે અસત્ય છે.]

(સૂત્ર ૧૪)

સ્તેય (-ચોરી)નું સ્વરૂપ

અદત્તાદાનં સ્તેયમ્ ।

[પ્રમાદના યોગથી, દીધા વગર કોઈ પણ વસ્તુને ગ્રહણ કરવી તે ચોરી છે.]

(સૂત્ર ૧૫)

કુશીલ (અબ્રહ્મચર્ય)નું સ્વરૂપ

મૈથુનમબ્રહ્મ ।

[મૈથુન તે અબ્રહ્મ અર્થાત્ કુશીલ છે.]

(સૂત્ર ૧૬)

પરિગ્રહનું સ્વરૂપ

મૂર્ચ્છા પરિગ્રહ : ।

[મૂર્છા તે પરિગ્રહ છે.]

(સૂત્ર ૧૭)

દાનમાં વિશેષતા

વિધિદ્રવ્યદાતૃપાત્રવિશેષાત્તદ્વિશેષઃ ।

[વિધિ, દ્રવ્ય, દાતૃ અને પાત્રની વિશેષતાથી દાનમાં વિશેષતા હોય છે.]

(સૂત્ર ૩૯)

॥ અધ્યાય ૮ ॥

મોહનીયકર્મના ૨૮ ભેદ

.... સમ્યક્ત્વ.... હાસ્યરતિ.... પુરૂષવેદ....

(સૂત્ર ૯)

અનુભવબંધનું લક્ષણ

વિપાકોઽનુભવઃ ।

[વિવિધ પ્રકારનો પાક તે અનુભવ છે.]

(સૂત્ર ૨૧)

પુણ્ય પ્રકૃતિઓ

સદ્વેદ્યશુભાયુર્નામગોત્રાણિ પુણ્યમ્ ।

[સાતાવેદનીય, શુભ આયુ, શુભ નામ અને શુભ ગોત્ર—એ પુણ્ય પ્રકૃતિઓ છે.]

(સૂત્ર ૨૫)

॥ અધ્યાય ૯ ॥

સંવરનું લક્ષણ

આસ્રવનિરોધઃ સંવરઃ ।

[આસ્રવને રોકવા તે સંવર છે.]

(સૂત્ર ૧)

સંવરના કારણો

સ ગુપ્તિસમિતિધર્માનુપ્રેક્ષાપરીષહજયચારિત્રૈઃ ।

[ત્રણ ગુપ્તિ, પાંચ સમિતિ, દશ ધર્મ, બાર અનુપ્રેક્ષા, બાવીસ પરિષહજય અને પાંચ ચારિત્ર એ છ કારણોથી તે સંવર થાય છે.]

(સૂત્ર ૨)

નિર્જરા અને સંવરનું કારણ

તપસા નિર્જરા ચ ।

[તપથી નિર્જરા અને સંવર પણ થાય છે.] (સૂત્ર ૩)

ગુપ્તિનું લક્ષણ અને ભેદ

સમ્યગ્યોગનિગ્રહો ગુપ્તિઃ ।

[સમ્યક્ પ્રકારે યોગનો નિગ્રહ તે ગુપ્તિ છે.]

(સૂત્ર ૪)

સમ્યક્ ધ્યાનતપનું લક્ષણ

ઉત્તમસંહનનસ્યૈકાગ્રચિંતાનિરોધો ધ્યાનમ્.... ।

[ઉત્તમ સંહનનવાળાને અંતર્મુહૂર્ત સુધી એકાગ્રતાપૂર્વક ચિંતાનો નિરોધ તે ધ્યાન છે.]

(સૂત્ર ૨૭)

શુક્લધ્યાનના સ્વામી

શુક્લે ચાદ્યે.... ।

[પહેલા બે પ્રકારનાં શુક્લધ્યાન અર્થાત્ પૃથક્ત્વવિતર્ક અને એકત્વવિતર્ક એ બે ધ્યાન પણ પૂર્વજ્ઞાનધારી શ્રુતકેવળીને હોય છે.]

(સૂત્ર ૩૭)

પરે કેવલિનઃ ।

[શુક્લધ્યાનના છેલ્લા બે ભેદ અર્થાત્ સૂક્ષ્મક્રિયાપ્રતિપાતિ અને વ્યુપરતક્રિયાનિવર્તી એ બે ધ્યાન કેવળી ભગવાનને હોય છે.]

(સૂત્ર ૩૮)

વિતર્કનું લક્ષણ

વિતર્કઃ શ્રુતમ્ ।

[શ્રુતજ્ઞાનને વિતર્ક કહેવાય છે.]

(સૂત્ર ૪૩)

વિચારનું લક્ષણ

વીચારોઽર્થવ્યંજનયોગસંક્રાંતિઃ ।

[અર્થ, વ્યંજન અને યોગની સંક્રાન્તિ (-બદલવું) તે વિચાર છે.]

(સૂત્ર ૪૪)

॥ અધ્યાય ૧૦ ॥

મોક્ષનું કારણ અને લક્ષણ

બંધહેત્વભાવનિર્જરાભ્યામ્ કૃત્સ્નકર્મવિપ્રમોક્ષો મોક્ષઃ ।

[બંધના કારણો (-મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ)નો અભાવ તથા નિર્જરા વડે સમસ્ત કર્મોનો અત્યંત નાશ તે મોક્ષ છે.]

(સૂત્ર ૨)

(ષડ્દ્રવ્ય-પંચાસ્તિકાય અધિકાર)

ભેદાભેદ રત્નત્રયકી ભાવના[કે] પ્રેમી.... સોમ નામના રાજશેઠ....

(ટીકાકારનું મંગલાચરણ)

* નિશ્ચય-વ્યવહારનયકો સાધ્ય-સાધકભાવસે માનતા હૈ....
* શુધ્ધાત્માકે સમ્યક્શ્રધ્ધાન-જ્ઞાન-આચરણ કરનેરૂપ લક્ષણકા ધારક કારણસમયસાર હૈ....

(ગા. ૧૩ ઉપરથી)

“નિજ શુધ્ધ આત્મા હૈ વહી ગ્રાહ્ય હૈ” ઈસ પ્રકારકી રૂચીરૂપ નિશ્ચયસમ્યગ્ પહેલે તપશ્ચરણ કરનેકી અવસ્થામેં ઉત્પાદીત કિયા થા।

(ગા. ૧૪)

નિશ્ચય સમકીત ત્રણ કાળમેં મુક્તિકા કારણ હૈ।

(ગા. ૨૨)

નિજ આત્મજ્ઞાન કી પ્રત્યક્ષ ભાવનાસે ઉત્પન્ન સુખરૂપ અમૃતરસ [કે આસ્વાદસે તૃપ્ત] ઐસે મુની યુગલ ....

(ગા. ૨૭ ઉપરથી)

(સપ્તતત્ત્વ-નવપદાર્થ અધિકાર)

નિશ્ચયરત્નત્રયકો સાધનેવાલા વ્યવહારરત્નત્રય હૈ।

(સમુદાયપાતનિકા)

વીતરાગ નિજ આત્મતત્ત્વકે અનુભવમેં રૂચી....

(ગા. ૩૦ ઉપરથી)

શુદ્ધ આત્માકે અનુભવ સ્વરૂપ નિશ્ચયરત્નત્રયરૂપ મોક્ષકે કારણ ....

(ગા. ૩૪ ઉપરથી)

* નિજ શુદ્ધ આત્માકી ભાવના....
* ઉસકે સાધનાકે લીએ [બાહ્ય] પદ....
* ભેદાભેદ [રત્નત્રય]ની ભાવના....
* નિશ્ચયરત્નત્રયમેં પરિણત....
* અભેદ રત્નત્રય સ્વરૂપ ધ્યાન [=સમાધિ]....
* નિશ્ચય રત્નત્રયની ભાવના રહિત....
* નિશ્ચયરત્નત્રયસ્વરૂપ....
* નિશ્ચયરત્નત્રય ઉસકે વિલક્ષણ....
* ભેદાભેદ રત્નત્રયની ભાવના....
* નિશ્ચય-વ્યવહાર રત્નત્રયની ભાવના આરાધક [ઉત્તમ] પાત્ર ઉસકો આહારદાન....
* નિશ્ચય- વ્યવહાર રત્નત્રયરૂપ ધર્મ....
* અભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાકે બલસે....
* શુદ્ધઉપયોગસ્વરૂપ જો નિશ્ચયરત્નત્રય....
* નિશ્ચયરત્નત્રયકો સાધનેવાલા વ્યવહાર રત્નત્રયરૂપ શુભોપયોગ....

(ગા. ૩૫)

ભેદવિજ્ઞાની પુરૂષ ભી બંધતા હૈ....

(ગા. ૩૬)

નિશ્ચયરત્નત્રય લક્ષણ કારણસમયસાર....

(ગા. ૩૭)

ભેદ-અભેદ રત્નત્રયકી આરાધના કરનેવાલા ગણધરદેવ આદિ હૈ....

(ગા. ૩૮)

(મોક્ષમાર્ગ અધિકાર)

વ્યવહાર - નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ ....

(ગા. ૩૯)

નિશ્ચયરૂપ સમ્યગ્દર્શન....

(ગા. ૪૦)

* નિશ્ચયરત્નત્રયકી ભાવના ....
* સરાગસમ્યગ્દ્રષ્ટી ....
* વિતરાગ સમ્યગ્દ્રષ્ટી ....
* શુધ્ધઉપયોગરૂપ નિશ્ચયરત્નત્રય....
* સીતાજી.... ભેદાભેદરૂપ રત્નત્રયકી ભાવના ૬૨ વરસ....
* ભેદાભેદરૂપ [રત્નત્રયકી] ભાવનાસે .... સીતા ....
  રાવણ.... લક્ષ્મણ....
* ભેદાભેદરત્નત્રયકી ભાવનારૂપ જો મોક્ષમાર્ગ હૈ વહ
  સ્વભાવસે શુધ્ધ હૈ....
* ભેદ-અભેદ રત્નત્રયકો ધારણ કરનેવાલા જો મુનિ,
  અર્જિકા, શ્રાવક, શ્રાવીકા....
* બાહ્ય - અભ્યંતર દોનો પ્રકારકે રત્નત્રયકે ધારણ
  કરનેવાલા મુનિ આદી ૪ સંઘ.... અકંપનઆચાર્ય ....
  વિષ્નુકુમાર .... રામચંદ્રજી ....
* તત્ત્વાર્થશ્રધ્ધાન.... સરાગસમકીત....
* નિશ્ચય - વ્યવહારરૂપ .... [મોક્ષમાર્ગ જે] અપચવી....

(ગા. ૪૧)

* દર્શન, જ્ઞાનના ઉપયોગ સંબંધી....

* આગે કે કાલમેં હોનેવાલા જો જ્ઞાન હૈ ઉસકી ઉત્પત્તિકા નિમિત્ત જો પ્રયત્ન, ઉસ સ્વરૂપ જો નિજ આત્માકા પરિચ્છેદન અર્થાત્ અવલોકન (દેખના) વહ દર્શન કહેલાતા હૈ ઔર ઉસકે પીછે જો બાહ્ય વિષયમેં વિકલ્પરૂપસે પદાર્થકા ગ્રહણ હૈ વહ જ્ઞાન હૈ....

* આત્માકા ગ્રાહક હૈ ઉસકો દર્શન કહા....

* આત્માકો ગ્રહણ કરનેવાલે રૂપસે પ્રવૃત્ત હુઆ તબ તો ઉસકા "દર્શન" નામ હુઆ ઔર ફિર જબ પરપદાર્થકો ગ્રહણ કરનેરૂપ પ્રવૃત્ત હુઆ તબ ઉસ ચૈતન્યકા "જ્ઞાન" યહ નામ હુઆ....

* સામાન્ય જાનના ઉસકી દર્શન સંજ્ઞા સ્થાપીત કી, વિશેષકા જાનના હૈ ઉસકી જ્ઞાન યહ સંજ્ઞા ઠહરાઈ।

(ગા. ૪૪)

સમ્યગ્દર્શનસે શુદ્ધ ૪ ગુણસ્થાનમેં રહે ....

(ગા. ૪૫)

* નિશ્ચયરત્નત્રયસ્વરૂપ અભેદજ્ઞાનકે ધારક ....
* વીતરાગ સમ્યક્ત્વ ઔર જ્ઞાનકે વિના નહીં હોતા ઔર
  નિ. [= નિશ્ચયરત્નત્રયસ્વરૂપ] નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ ....

(ગા. ૪૬)

નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગકો સાધનેવાલા ....

(ગા. ૪૭ નો ઉપોદ્‌ઘાત)

* ભેદ-અભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાકે બળસે ....
* અંતરંગ ધર્મધ્યાન .... બહીરંગ ધર્મધ્યાન ....

"પદસ્થં મંત્રવાક્યસ્થં, પિંડસ્થં સ્વાત્મચિંતનમ્ ।
રૂપસ્થં સર્વચિદ્રૂપં, રૂપાતીતં નિરંજનં ॥"

[મંત્રવાક્યોમાં સ્થિત 'પદસ્થધ્યાન' છે, નિજ આત્માનું ચિંતન તે 'પિંડસ્થ' ધ્યાન છે; સર્વ ચિદ્રૂપનું ચિંતન તે 'રૂપસ્થ ધ્યાન' છે અને નિરંજનનું ધ્યાન 'રૂપાતીત ધ્યાન' છે.]

(ગા. ૪૮ તથા આધારની ગાથા)

ભેદાભેદ રત્નત્રયના આરાધક ગુરૂકે [પ્રસાદસે]....

(ગા. ૪૯)

નિશ્ચયરત્નત્રયસ્વરૂપ જો શુદ્ધઉપયોગ....

(ગા. ૫૦)

નિજ શુદ્ધ આત્મા હૈ વહી ઉપાદેય હૈ ઇસ પ્રકારકી રૂચી હોનેરૂપ સમ્યગ્દર્શન હૈ....

(ગા. ૫૨)

બાહ્ય તથા અભ્યંતરરૂપ રત્નત્રયકે અનુચરણસે યુક્ત હૈ.... નિત્ય ધર્મોપદેશ દેતે હૈ....

(ગા. ૫૩)

* નિશ્ચય રત્નત્રયસ્વરૂપ....
* બાહ્ય તથા અભ્યંતરરૂપ મોક્ષમારગકે સાધનેવાલા....

(ગા. ૫૪નો ઉપોદ્ઘાત)

બાહ્ય-અભ્યંતર મોક્ષમાર્ગ....

(ગા. ૫૪)

વ્યવહારરત્નત્રયકે અનુકૂળ નિશ્ચય ગ્રહણ કરે....

(ગા. ૫૫)

અભેદ રત્નત્રય હૈ.... નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગસ્વરૂપ હૈ....
નિશ્ચયમોક્ષમાર્ગ હૈ....

(ગા. ૫૬)

પૂર્વભવમેં ભેદ-અભેદ રત્નત્રયકી ભાવનાસે....

(ગા. ૫૭)

નિશ્ચય-વ્યવહાર ભેદસે આચાર સહીત નેમિચંદ્રઆચાર્ય....

(ગા. ૫૮)

જીવકાંડ

જીવના આઠ પ્રદેશ અકંપ, શેષ પ્રદેશ કંપ છે.

પુદ્‌ગલદ્રવ્યના અંતકા મહાસ્કંધ વિષે કોઈ પરમાણુ અચલિત હૈં.... અપને સ્થાનતેં ત્રિકાળ વિષે સ્થાનાંતરકો પ્રાપ્ત ન હોઈ। બહુરી કેઈ પરમાણુ ચલિત હૈ, તે યથાયોગ્ય ચંચલ હોય હૈં।

(ગાથા ૫૯૨, ૫૯૩)

આત્માના સર્વ પ્રદેશે સમુદાય મળીને એકઠી પ્રવૃત્તી છે માટે જીવદ્રવ્ય કર્તા છે. તેથી સ્વ સ્વધર્મને કરે છે. એ કર્તાપણું તે ઈશ્વરતા છે. માટે જે કર્તા હોય તે ભોક્તા હોય, પણ જે કર્તા નથી તે ભોક્તા નથી. તેથી અનુભવ ધર્મ તે આત્માને વિષે જ છે.

ગુણપર્યાયને *આવર્ણ છે તે સ્વભાવ નથી. સામાન્ય ધર્મ [અર્થાત] સ્વભાવ બગડ્યો નથી. વિશેષ [બગડ્યો] છે.

*આવરણ, આચ્છાદિત

નોંધઃ

Design & Printing: Rashmin Kiritbhai Mehta, Rajkot - 9724500173